

STANISŁAW GRODZISKI (Kraków)

Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej

I. Geneza. II. Struktura Komisji. III. Główne osiągnięcia Komisji. IV. Próba oceny. V. Lista członków Komisji

I

Kiedy na przełomie XIX i XX w. mówiło się coraz częściej i coraz konkretniej o rosnących szansach odzyskania niepodległości, w środowiskach prawniczych dyskusje te przybierały kształt fachowy, ogniskując się wokół przyszłego ustroju i prawa, na tle dotychczasowych doświadczeń dziejowych. Wiązały się też owe dyskusje z polemiką wokół poglądów „szkoły krakowskiej”, przypisującej winę za upadek państwa polskiego własnemu błędowi ustrojowemu, niewydolności aparatu władzy państwowej, anarchii i bezprawiu. Przyszłą odbudowę państwa łączono więc z koniecznością rychłej kodyfikacji prawa i zdawano sobie sprawę z tego, że będzie to zadanie nader skomplikowane. Wiedzano, że nie mogło być mowy o przywróceniu mocy obowiązującej staropolskiego, nieskodyfikowanego i całkowicie już zapomnianego prawa sądowego. Z reguły nie godzono się też na przyjęcie za podstawę prac któregośkolwiek z obcych, zaborczych systemów prawnych, obowiązujących na ziemiach polskich — i to nie ze względów naukowych, lecz politycznych, a nawet ambicjonalnych, gdyż oznaczałoby to przełożenie jednej z dzielnic nad pozostałymi. Trzeba było zatem przygotować się do budowy nowego, polskiego systemu od podstaw, wykorzystując tradycje narodowe i lokalne doświadczenia oparte na obserwacji praktyki wymiaru sprawiedliwości, wzbogacone o najnowsze zdobycze nauk prawnych.

Rozważania na te tematy prowadzono zwłaszcza w trzech najsilniejszych ośrodkach myśli prawniczej polskiej: warszawskim, grupującym się wokół powstałego w 1907 r. Towarzystwa Prawniczego, oraz krakowskim i lwowskim, związanych z obydwu uniwersytetami, działającymi w prze-

dedniu pierwszej wojny światowej na ziemiach polskich. Myślano i mówiono o tym na ogólnopolskich zjazdach prawniczych, organizowanych głównie w Galicji¹. Tym należy tłumaczyć ważki fakt, że kiedy od akademickich dyskusji można było przejść do konkretnych działań, to nie brakło znakomitych fachowców, o przygotowaniu zarówno praktycznym, jak i teoretycznym, gotowych do podjęcia się tych zadań, i to bynajmniej nie na marginesie swych zajęć zawodowych lub pracy naukowej.

Pierwsze działania w kierunku kodyfikacji prawa podjęła Rada Regencyjna. W lutym 1913 r. Komisja Prawa Cywilnego, działająca przy Ministerstwie Sprawiedliwości Rady Regencyjnej, przygotowała „Główne zasady polskiej procedury cywilnej”. Projekt ten przesłano na ręce prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Franciszka Ksawerego Fiericha, a ów powołał do życia odpowiednią komisję przy krakowskim Towarzystwie Prawniczym, z udziałem profesorów Tadeusza Dziurzyńskiego i Stanisława Gołęba; w ten sposób powstał pierwszy zespół, grupujący wybitnych prawników, zajmujących się pracą przygotowawczą dla kodyfikacji².

Niebawem nadeszła niepodległość; w chaosie wojennym tworzyły się pierwsze polskie, suwerenne władze, wydawane były pierwsze normy. Mimo nawału problemów i obowiązków, rząd nie stracił z oczu zagadnienia kodyfikacji prawa. Ministerstwo Sprawiedliwości, kierowane przez Leona Supińskiego, powoływało komisje, złożone ze znanych fachowców, jako zespoły przygotowawcze. Pod kierunkiem sędziego Sądu Najwyższego, Jana Jakuba Litauera, działały komisje procedury cywilnej i prawa handlowego³, adwokat i były poseł do Dumy, Henryk Konic, stanął na czele komisji prawa cywilnego⁴.

Nie pozostawały też na uboczu środowiska naukowe. Samodzielnie, nawet nie opierając się na Uniwersytecie Jagiellońskim, prof. Edmund Krzymuski opracował projekt kodeksu karnego⁵; podobny projekt wyszedł też spod pióra dwóch prawników warszawskich: Aleksandra Mogilnickiego i Emila Stanisława Rappaporta⁶. Natomiast w środowisku

¹ Pierwszy międzydzielnicowy „Ogólnopolski Zjazd Prawników i Ekonomistów” odbył się w 1887 r. w Krakowie. Drugi zebrał się w 1889 r. we Lwowie, trzeci — w 1893 r. w Poznaniu, czwarty — w 1906 r. w Krakowie, piąty i ostatni przed odzyskaniem niepodległości — w 1912 r. we Lwowie. Stały się one ważną areną dyskusyjną i zyskały wysoki poziom naukowy.

² J. Gwiazdomorski, *Fierich Franciszek Ksawery 1860 - 1928* (PSB, t. VI, 1948, s. 437); por. też *Polska procedura cywilna*, cz. 1: *Sprawozdanie komisji wybranej przez Towarzystwo Prawnicze i Ekonomiczne w Krakowie*, 1918 r.

³ E. Muszalski, *Litauer Jan Jakub 1873 - 1949* (PSB, t. XVII, 1972, s. 482 - 483). Był też Litauer współtwórcą „Statutu Palestry Państwa Polskiego”.

⁴ Por. Z. Landau, *Konic Henryk 1860 - 1934* (PSB, t. XIII, s. 503 - 506); „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego”, R. II, z. 2, Warszawa 1919, s. 287 i n.

⁵ Por. W. Wolter, *Krzymski Edmund Karol Feliks 1851 - 1928* (PSB, por.: t. XV, 1970, s. 558 - 559). Tekst projektu por.: „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego”, R. I, 1918.

lwowskim opracowano „Memoriał Wydziału Prawa i Umiejętności Politycznych Uniwersytetu, Towarzystwa Prawniczego i Związku Adwokatów Polskich”; omówiono w nim liczne usterki techniki ustawodawczej okresu od 19 sierpnia 1917 do 12 marca 1919 r. i postulowano stworzenie „centralnego urzędu ustawodawczego”, powołanego do opracowywania — oczywiście z polecenia Sejmu — wszelkich projektów ustaw⁷.

Tymczasem w wyniku pierwszych wyborów powstał Sejm Ustawodawczy. Uroczyste posiedzenie inauguracyjne odbyło się 10 lutego 1919 r., ale właściwe prace postąpiły dopiero po ukonstytuowaniu się najwyższych władz państwowych, to jest po dniu 20 lutego. Niedługo później, bo już 1 kwietnia wpłynął do łaski marszałkowskiej „wniosek nagły” posła dra Zygmunta Marka i towarzyszy⁸, w sprawie powołania do życia „Stałej komisji kodyfikacyjnej”. Miała ona opracować projekty jednolitego ustawodawstwa dla wszystkich ziem państwa polskiego w zakresie prawa i procesu cywilnego oraz karnego; na polecenie Sejmu miała też przygotowywać inne projekty ustawodawcze.

Z powagą i poczuciem odpowiedzialności, cechującym owe pierwsze obrady Sejmu Ustawodawczego, uzasadniano konieczność jak najrychlejszego podjęcia prac kodyfikacyjnych: „Cztery systemy prawne, narzucone ludności polskiej przez państwa obce, poczyniły głębokie szczyby w jedności narodu polskiego, narzuciły mu obce postanowienia i przepisy prawne i utworzyły przez sto lat z górą swego panowania nad poszczególnymi częściami dawnego państwa polskiego — zgubną różnicowość prawną tak z zakresu prawa publicznego, jak i prywatnego. Zjednoczone państwo polskie musi tę różnicowość prawną jak najrychlej usunąć [...]. Jednolite ustawodawstwo cywilne i karne, tak materialne, jak i formalne, na ziemiach polskich jest pierwszorzędnym wymogiem zjednoczonej Polski. Celem jego jest zapewnić Polsce, a przez to umożliwić jednolite prawne współzycie. Praca ta jest wprost olbrzymia [...].”⁹.

⁶ Por.: *Projekt kodeksu karnego dla ziem polskich*, z. 1, część ogólna. Odb. z „Gazety Sądowej Warszawskiej”; E. Rappaport, *Zagadnienie kodyfikacji prawa karnego w Polsce* („Przegląd Prawa Administracji” t. XLV, 1920, s. 36).

⁷ „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego”, R. II, z. 2, Warszawa 1919, s. 287 i n.

⁸ Poza dr. Zygmunt Markiem, wniosek podpisało pięćdziesięciu posłów, reprezentujących szeroki zakres ugrupowań politycznych (najwięcej z PSL), a mianowicie (w kolejności podpisów): W. Trampczyński, J. Teodorowicz, Z. Seyda, J. Małupa, I. Daszyński, Z. Żuławski, S. Starowieyski, A. Suligowski, N. Loewenstein, W. Staniszkis, B. Fichna, J. Jachowicz, J. Stapiński, T. Dyto, S. Głabiński, S. Grabski, A. Dębski, N. Barlicki, E. Galik, H. Diamand, H. Lieberman, B. Dembiński, W. Stesłowicz, F. Koczur, J. Pieniżek, M. Gajewski, P. Burakowski, A. Halban, H. Radziszewski, B. Ziemięcki, H. Gęborek, I. Steinhaus, J. Smulikowski, L. Misiulek, W. Kamieniecki, F. Perl, F. Bardel, ks. J. Lubelski, J. Załuska, A. Matkiewicz, R. Gall, K. Czapliński, W. Kiernik, J. Dębski, S. Cwikowski, E. Bobrowski, K. Pużak, A. Napiórkowski, S. Nowicki, J. Sobek.

⁹ Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej. Druk nr 298.

Wniosek — zwany odtąd wnioskiem Zygmunta Marka — odesłany został do komisji prawniczej Sejmu, której obradom przewodniczył właśnie dr Zygmunt Marek. Komisja nie dyskutowała jednak projektu we własnym gronie, lecz przekazała go do opinii szeregu wybitnym prawnikom; choć bowiem ogólną zasadę uznano za oczywistą, jednak różniono się poważnie w szczegółach, i to nie tylko organizacyjnych. Niebawem wpłynęły do komisji cztery dalsze projekty, a to: Ministerstwa Sprawiedliwości; prezesa Izby II Sądu Najwyższego, Franciszka Nowodworskiego; przewodniczącego komisji prawa cywilnego Ministerstwa Sprawiedliwości, Henryka Konica; wreszcie przewodniczącego komisji: procedury cywilnej i prawa handlowego Ministerstwa Sprawiedliwości, Jana Jakuba Litauera¹⁰.

Owe główne różnice między poszczególnymi projektami sprowadzić można do trzech grup zagadnień, mianowicie: a) charakteru Komisji Kodyfikacyjnej, b) jej kompetencji, c) jej organizacji. Wniosek Zygmunta Marka, zarówno w swojej pierwotnej formie, jak i po jego przedyskutowaniu przez sejmową komisję prawniczą, zmierzał do tego, aby uczynić z Komisji Kodyfikacyjnej stały organ sejmowy. Na podobnym stanowisku stały projekty Franciszka Nowodworskiego i Jana Jakuba Litauera. Natomiast kontrprojekt Ministerstwa Sprawiedliwości pragnął zorganizować Komisję jako organ władzy wykonawczej; ku temu skłaniał się też projekt Henryka Konica, podporządkowujący Komisję bezpośrednio Naczelnikowi Państwa.

W dziedzinie kompetencji przeważał pogląd, że Komisja powinna przygotowywać projekty jednolitego ustawodawstwa cywilnego, karnego i procesowego dla wszystkich ziem polskich, a także działać na zlecenie Sejmu, opracowując wszelkie inne projekty ustaw. Takie stanowisko zajął wniosek Zygmunta Marka; poparła go komisja prawnicza Sejmu, a także projekt Jana Jakuba Litauera. Nieco szerzej potraktował to zagadnienie Henryk Konic, przyznając Komisji Kodyfikacyjnej także obowiązki opiniodawcze; podobnie zresztą postulował projekt Ministerstwa Sprawiedliwości. Najrozleglejsze okazały się zadania Komisji w świetle projektu Franciszka Nowodworskiego; do jej kompetencji należało nie tylko przygotowywanie projektów jednolitego ustawodawstwa w dziedzinie cywilnej, karnej i procesowej oraz opracowywanie projektów poruczonych przez Sejm, ale także występowanie z własnej inicjatywy z wnioskami ustawodawczymi zmierzającymi do usuwania sprzeczności pomiędzy poszczególnymi ustawami. Ponadto Komisja prowadzić miała „Zbiór praw w Polsce obowiązujących” (na wzór rosyjskiego *Swodu Zakonow*) i wcielić doń odpowiednio wszystkie nowo wydawane ustawy.

Najwięcej różnic między poszczególnymi projektami zaobserwować

---

¹⁰ „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego” R. II, z. 2, Warszawa 1919, s. 275 - 291.

można w zakresie organizacji Komisji. Niektóre rozbieżności wynikały z tego, że — jak już była o tym mowa — traktowano ją bądź jako organ sejmowy, bądź jako instytucję władzy wykonawczej. W większości go dzono się z tym, że Komisja składać się powinna z prezesa (przewodniczącego, prezydenta), jego zastępców oraz 30 członków (niekiedy 40 lub po prostu „potrzebnej liczby członków”), mianowanych przez Naczelnika Państwa. Nominacje te następować miały na wniosek ministra sprawiedliwości (Zygmunt Marek, Jan Jakub Litauer, projekt Ministerstwa), Marszałka Sejmu (Franciszek Nowodworski) lub prezesa Rady Ministrów (Henryk Konie). Regulamin, czyli cały tryb działania, ustalać miał prezes Komisji samodzielnie (Zygmunt Marek) lub w porozumieniu z ministrem sprawiedliwości (projekt Ministerstwa), Komisja jako całość (Jan Jakub Litauer), wreszcie Naczelnik Państwa na wniosek przewodniczącego Komisji, w porozumieniu z prezesem Rady Ministrów (Henryk Konie). Przewidywano podział wewnętrzny na sekcje lub departamenty. Nie brak też było różnic zupełnie drobnych, wynikających z mniej lub więcej praktycznego podejścia autorów poszczególnych projektów.

Późniejszy rozwój wydarzeń przyznał słuszość tym spośród projektów, które chciały powierzyć Komisji obowiązki opiniodawcze, odczuwano bowiem brak tego rodzaju instytucji. Rozporządzeniem Prezydenta R. P. z 12 sierpnia 1926 r.¹¹ utworzono „Radę Prawniczą”, celem udzielania na żądanie władz (zwłaszcza Rady Ministrów) opinii o projektach ustaw i rozporządzeń, czy są zgodne z konstytucją i całokształtem ustawodawstwa, oraz poprawne pod względem techniki ustawodawczej. Rada podporządkowana Ministerstwu Sprawiedliwości i nie związana z Komisją Kodyfikacyjną, nie rozwinęła jednak żywszej działalności.

Wniosek Zygmunta Marka, po niewielkich zmianach, jakie wprowadzono doń w wyniku dyskusji na forum komisji prawniczej, poddany został pod obrady Sejmu. W dyskusji sejmowej zabrali głos jedynie Zygmunt Marek i Zygmunt Seyda. Dnia 3 czerwca 1919 r. wniosek w trzecim czytaniu uchwalono¹².

Analiza porównawcza wniosku Zygmunta Marka, dalej tekstu, przedłożonego po poprawkach komisji prawniczej Sejmowi, wreszcie samego tekstu ustawy dowodzi, że projekt uchwalono z minimalnymi zmianami, głównie redakcyjnymi¹³. Nie ulega wątpliwości, że ostateczny tekst ustawy,

¹¹ Dziennik Ustaw E.P., (dalej DzURP), 1926, nr 83, poz. 466.

¹² Por. T. Rzepecki, *I Sejm Rzeczypospolitej*, Warszawa 1919, s. 75. Ustawa z 3 VI 1919 r. (Dziennik Praw, 1919, nr 44, poz. 315) zyskała dnia 23 VI 1921 r. moc obowiązującą na terenie b. dzielnicy pruskiej (DzURP, 1921, nr 75, poz. 511).

¹³ Poza drobnymi różnicami terminologicznymi, na uwagę zasługuje zmiana w art. 5. Projekt komisji przewidywał mianowanie członków przez Naczelnika Państwa na wniosek ministra sprawiedliwości; ustawa dodawała „w porozumieniu z Marszałkiem Sejmu”.

maksymalnie zwięzły i oczyszczony ze szczegółów organizacyjno-regulaminowych, był wynikiem kompromisu między obydwoma skrajnymi stanowiskami, z pewną przewagą po stronie Ministra Sprawiedliwości. Że kompromis ten zadowolił obydwie strony, świadczy fakt, iż dyskusja praktycznie się nie wywiązała, a uchwała przeszła gładko i łatwo.

II

Komisja Kodyfikacyjna pomyślana była jako instytucja autonomiczna, wyposażona w pełną swobodę pracy. Nie posiadała oczywiście władzy ustawodawczej, gdyż była tylko organem pomocniczym dla Sejmu, zobowiązanym do składania mu swych projektów za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości. Rząd oczywiście mógł te projekty zmienić, uzupełnić bądź wstrzymać ich bieg¹⁴. Sejm, a po wejściu w życie Konstytucji Marcowej obydwie Izby Ustawodawcze, nie były ze swej strony związane ani brzmieniem projektu złożonego przez Komisję, ani poprawkami rządu, lecz mogły — po przedyskutowaniu — wnieść swoje uzupełnienia czy korekty¹⁵. W tej sytuacji Komisja Kodyfikacyjna odpowiadała tylko za swój projekt, nie zaś za jego dalsze losy.

Była też pomyślana jako instytucja o charakterze przejściowym. Wprawdzie — wbrew nadziei, wyrażonej przez wniosek Zygmunta Marka — zdawano sobie sprawę z faktu, że praca jej musi potrwać przez szereg lat¹⁶, ale wiadano też, że wreszcie jej podstawowy mandat — „przygotowanie projektów jednolitego ustawodawstwa dla wszystkich ziem w skład Państwa wchodzących, a to w dziedzinie prawa cywilnego i karnego”¹⁷ — zostanie wykonany. Kiedy już pozostałoby jej tylko „przygotowanie innych projektów ustawodawczych, które [...] wypracuje bądź na skutek uchwały Sejmu, bądź też w porozumieniu z Ministerstwem Sprawiedliwości”, wówczas niewątpliwie straciłaby swój charakter in-

¹⁴ Tak stało się np. z projektami ustaw o prawie małżeńskim osobowym z 1929 r., oraz z aktami stanu cywilnego z 1931 r. Por. niżej przypis 67.

¹⁵ To samo prawo zyskał też sejm śląski na podstawie statutu organicznego województwa śląskiego z 15 VII 1920 r. (DzURP, 1920, nr 73, poz. 497). W ten sposób, zanim jeszcze Komisja Kodyfikacyjna rozpoczęła swoją działalność, stworzona została możliwość, że na ziemiach polskich obowiązywałoby niejednolite ustawodawstwo.

¹⁶ Prof. Franciszek Ksawery Fierich stwierdził w dniu 10 XI 1919 r.: „Samo uruchomienie Komisji Kodyfikacyjnej wymagać będzie wielkiego nakładu pracy i energii; a cóż dopiero za wysiłku będzie wymagała organizacja warsztatów pracy, tworzenie niezbędnych bibliotek, biur statystycznych i innych urządzeń. Nie można się spodziewać prędko owoców pracy, jeżeli te owoce mają być dojrzałe” (*Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*. Dział ogólny, t. I, z. 1, Warszawa 1920, s. 53).

¹⁷ *Dziennik Praw* nr 44 z 6 VI 1919 r., poz. 315, art. 2 lit. a.

stytucji *sui generis*, dublując co najwyżej sejmową komisję prawniczą. Z tych zapewne względów nie wspominała nic o Komisji Kodyfikacyjnej Konstytucja Marcowa, mimo że nie brakło po temu okazji w związku z artykułem 10, mówiącym o inicjatywie ustawodawczej; potraktowała ją więc jako organ nietrwały i przez to chyba oceniła niżej, niż Komisja na to zasługiwała¹⁸.

Nie wpłynęło to jednak ani na pozycję, ani na osiągnięcia Komisji. Grono doświadczonych prawników, powołanych do służenia krajowi w dziedzinie, na której naprawdę się znali, uznawało to za swoją misję społeczną¹⁹. Nawet animozje osobiste, nierzadkie w tym środowisku, stały się bodźcami do efektywniejszej pracy na rzecz ogólnego zadania. Komisja stała się nie tylko centralnym organem działalności kodyfikacyjnej, ale wywarła swoje piętno na całym ustawodawstwie. Stopniowo wchodziło w jej orbitę coraz to szersze środowisko prawnicze w kraju i na emigracji. Organizacyjnie ułatwiała to „Stała delegacja zrzeszeń i instytucji prawniczych R. P.”, obejmująca około 50 zrzeszeń (głównie lokalnych towarzystw prawniczych), służąca Komisji aktywną pomocą opiniodawczą kręgów związanych z praktyką. Było rzeczą zrozumiałą, iż pomocy w dziedzinach teoretycznych udzielały Komisji Wydziały Prawa wszystkich uniwersytetów, bezpośrednio przez swoich profesorów, uczestniczących w akcji kodyfikacyjnej. Rozwijały też wartościową działalność jako organizacje pomocnicze Komisji „Polskie Towarzystwo Ustawodawstwa Cywilnego” (pozostające w stałej łączności z „Société de Législation Comparée” w Paryżu) i „Polskie Towarzystwo Ustawodawstwa Kryminalnego” (współpracujące z „Association Internationale de Droit Pénal” w Paryżu). Funkcjonująca przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych „Komisja Współpracy Prawniczej Międzynarodowej” przez swój skład osobowy stała się oddziałem Komisji Kodyfikacyjnej.

Co więcej, Komisja zyskała poważną pozycję międzynarodową. Działo się to przede wszystkim za sprawą poszczególnych członków Komisji, posiadających już ustaloną renomę w nauce europejskiej; owocowały też kontakty zagraniczne, nawiązane za pośrednictwem wspomnianych już organizacji prawniczych. Jeżdżono głównie do Francji i Włoch, zdarzały

¹⁸ Według art. 126 Konstytucji marcowej (DzURP, 1921, nr 44, poz. 276), wszystkie istniejące przepisy i urzędnienia, niezgodne z konstytucją, powinny być w ciągu roku uzgodnione z nią w drodze prawodawczej. Takie uzgodnienie nie nastąpiło.

¹⁹ Praca w Komisji, niezbyt wysoko dotowanej, nie była zajęciem opłacalnym; ponadto zabierała wiele czasu, odrywając od zajęć naukowych czy zawodowych. Mimo to powołanie w skład Komisji uważano za wyróżnienie i przypadki zrzekania się mandatu były rzadkie. W latach 1919 - 1939 złożyli mandat: M. Bielewicz, L. Cichowicz, K. Cwikliński, F. Falkiewicz, S. Rundstein, J. Sławski, S. Sławski (który jednak do pracy w Komisji powrócił). Główną przyczyną tych rezygnacji był stan zdrowia lub niemożność wywiązania się z obowiązków, ciążyących na członkach Komisji.

się też wizyty gości zagranicznych. Działalność Komisji budziła zainteresowanie z uwagi na szczególną sytuację Polski jako państwa nowo powstałego. Jeśli bowiem szereg państw europejskich, skutkiem zmian granicznych po pierwszej wojnie światowej, musiało rozszerzać moc prawną swego ustawodawstwa na nowe terytoria lub dostosowywać swoje normy do praw obowiązujących na świeżo zajętych obszarach, Polska stanęła wobec faktu całkowitego braku własnego prawa, przy obowiązujących czterech systemach prawnych obcych²⁰. Z tym wiązało się też znaczenie Komisji jako ośrodka inspiracji naukowej. Należało bowiem zajmować stanowisko wobec wielu spornych, a nader istotnych problemów. Wprawdzie obrady nie były jawne (zwłaszcza dla młodzieży studenckiej), ale i tak najistotniejsze zagadnienia czy różnice zdań trafiały do prasy fachowej i były publikowane drukiem w czasopismach naukowych, co wpływało na poszerzenie dyskusji i rozwój badań.

Pierwszy skład osobowy Komisji powołany został na mocy postanowienia Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego z dnia 22 sierpnia 1919 r.²¹ Za datę początkową działalności Komisji uważa się 23 września 1919 r., kiedy prof. dr Franciszek Ksawery Fierich otrzymał nominację na prezydenta Komisji, zaś prof. dr Ernest Till z Uniwersytetu Lwowskiego, dr Stanisław Bukowiecki z Prokuratury Generalnej w Warszawie i adwokat Ludwik Cichowicz z Poznania zostali jej wiceprezydentami.

Nominacje te dowodzą, że od samego początku Komisja posiadała charakter ponadzbiornicowy. Wśród 44 nazwisk pierwszego składu — biorąc pod uwagę 4-osobowe prezydium oraz 40 członków, 19 pochodziło z Warszawy (choć niektórzy, jak prof. Leon Petrażycki, osiedlili się w niej niedawno), 11 z Krakowa, 8 z Poznania, 6 ze Lwowa, po jednym z Gdańska i Wilna. Przy dalszych nominacjach proporcje te uległy wyraźnej zmianie na korzyść Warszawy, co wynikało z poważnej roli sędziów Sądu Najwyższego, licznie reprezentowanych w Komisji²².

Komisja Kodyfikacyjna rozpoczęła swą pracę jesienią 1919 r., w warunkach dalekich jeszcze od stabilizacji społecznej i politycznej, bez budżetu, nawet bez lokalu. Najpierw, na prośbę prof. Fiericha, członkowie Komisji zamieszkali w Warszawie, Krakowie, Lwowie i Poznaniu odbyli na swoim terenie posiedzenia o charakterze wstępnym, obradując w sprawach regulaminowych i organizacyjnych. Następnie, w dniu 30 września 1919 r., zjechali się wszyscy do Krakowa. Przed południem, w mieszkaniu prof. Fiericha przy ul. Batorego 21, odbyło się posiedzenie wstępne, które prezydent Komisji otworzył tradycyjnym *Quod felix, faustum, for-*

²⁰ F. Fierich; *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, w: Z. Cichowski, *Encyklopedia podręczna prawa publicznego*, t. I, Warszawa 1929, s. 268.

²¹ „Przegląd Prawa i Administracji”, t. XLIV, 1919, s. 221 - 222.

²² Z 25 dalszych nominacji, 13 dotyczyło osób z Warszawy, 4 ze Lwowa, 3 z Wilna, 2 z Poznania, 2 z Krakowa, 1 z Katowic.

tunatumque sit; obrady kontynuowano do 1 października w Sali Senackiej Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przedmiotem ich były nadal kwestie regulaminowe.

Posiedzenie inauguracyjne odbyło się 10 listopada 1919 r. w Zamku Królewskim w Warszawie. Otworzył je Franciszek Ksawery Fierich słowami, często później przytaczanymi: „Wiekopomny akt sprawiedliwości dziejowej powołał do życia naszą Ojczyznę. Poczucie prawa dało nam wolność. Niechaj wolność zapewni nam prawa [...]”²³. Przemawiali następnie: W. Trąpczyński, w imieniu Sejmu, minister sprawiedliwości — B. Sobolewski, prezes Sądu Najwyższego — F. Nowodworski, dziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego — prof. Z. Cybichowski, prezes Rady Miejskiej Warszawy — Baliński, prof. K. Lutostański w imieniu Towarzystwa Prawniczego, prezes Naczelnej Rady Adwokackiej — W. Ponikowski, prof. A. Parczewski w imieniu Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Wreszcie F. Fierich wygłosił referat pt. „Rzut oka na najważniejsze zadania prac kodyfikacyjnych”²⁴.

Dwa dni później, 13 listopada 1919 r., uchwalono pierwszy regulamin Komisji Kodyfikacyjnej²⁵. Podzieliła się ona na wydziały: cywilny i karny, z możliwością dalszego podziału na sekcje²⁶. Bieżącymi pracami kierowało prezydium, złożone z prezydenta, trzech wiceprezydentów i sekretarza, któremu podlegało tworzone od podstaw biuro Komisji. Ogólny plan prac, przyjmowanie sprawozdań wydziałów, zatwierdzanie opracowywanych przez wydziały czy sekcje projektów należało do Komisji w pełnym składzie, czyli tzw. zebrania ogólnego. W zebraniu ogólnym zasiadał też delegat ministra sprawiedliwości; mógł on zresztą (bądź sam minister) brać też udział w posiedzeniach sekcyjnych. Czuwało wreszcie zebranie ogólne nad finansami, skąpo udzielanymi Komisji przez Ministerstwo Sprawiedliwości²⁷.

Struktura, ustalona przez ten regulamin, nie utrzymała się długo. Rozbudowaniu uległo biuro Komisji, tworzyły się nowe sekcje; każdy

---

²³ *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*. Dział ogólny, t. I, z. 1, Warszawa 1920, s. 12.

²⁴ *Ibidem*, s. 28 - 53.

²⁵ *Ibidem*, s. 3 - 7.

²⁶ Wydział cywilny podzielił się od razu na trzy sekcje, mianowicie: prawa cywilnego, prawa handlowego i procedury cywilnej. Wydział karny, zrazu jednolity, dopiero 16 V 1920 r. podzielił się na dwie sekcje: prawa karnego materialnego i procedury karnej.

²⁷ Poza kosztami biurowymi, bibliotecznymi itp., budżet przewidywał miesięczne wynagrodzenie dla członków Komisji, dodatki funkcyjne dla członków prezydium, honoraria za referaty, karty wolnego przejazdu pierwszą klasą kolei państwowych, diety z tytułu podróży służbowych, bezpłatne egzemplarze Dziennika Ustaw. Owo miesięczne wynagrodzenie, dodatki i diety były tak niskie, że z reguły członkowie Komisji dopłacali do swych funkcji (Por. *Komisja Kodyfikacyjna*, Dział ogólny, t. I, z. 4, 1922, s. 123).

z członków Komisji mógł należeć do jednej lub więcej sekcji, według własnego uznania. Dnia 23 maja 1920 r. powstała podkomisja ustroju sądownictwa, rychło zdobywając sobie pozycję niemal równą wydziałom. W codziennej dalszej praktyce okazywało się, że wzrastały obowiązki prezydium, kosztem zebrania ogólnego, które z natury rzeczy nie mogło być zbyt często zwoływane i zdarzała się na nim nieraz nadmierna absencja. Pociągało to za sobą konieczność dalszych korekt organizacyjnych, zmierzających ku specjalizacji prac. Z drugiej jednak strony, wobec przenoszenia się punktu ciężkości prac z wydziałów ku sekcjom, a nawet tworzonemu przez nie w miarę potrzeby rozmaitym podkomisjom, wystąpiło niebezpieczeństwo pojawienia się rozbieżności między różnymi sekcjami obu wydziałów. Wprawdzie droga projektu od podkomisji poprzez sekcję i wydział do zebrania ogólnego stwarzała okazję do usuwania sprzeczności między poszczególnymi projektami, ale przez to samo nadmiernie wydłużała się. Na to zjawisko niejednokrotnie zwracano uwagę w toku debat parlamentarnych²⁸.

Aby zapobiec tym niebezpieczeństwom, Komisja w regulaminie z 5 grudnia 1921 r. powołała do życia prezydium szersze, pod nazwą „Komitet organizacji prac”. Było to ciało 16-osobowe, zastępujące w potocznych sprawach zbyt trudne do zgromadzenia zebranie ogólne. Regulamin ten dozwalał zebraniu ogólnemu oraz poszczególnym sekcjom tworzyć podkomisje, ilekroć specyfika pracy tego wymagała²⁹. Ku temu też szła dalsza ewolucja. W następnym regulaminie, uchwalonym 14 grudnia 1924 r., obowiązującym od 20 stycznia 1925 r., znikły wydziały jako zbędne ogniwo pośrednie; praca postępowała w sekcjach lub powoływanych przez nie w miarę potrzeby podkomisjach, koordynował ją Komitet organizacji prac, całość nadzorowało prezydium ścisłe i prezydium szersze³⁰. Uchwalono też skrócony tryb postępowania: projekt, przygotowany w podkomisji, uchwalony w sekcji, już bez zwoływania zebrania ogólnego, szedł do Komitetu organizacji prac, a następnie za pośrednictwem ministra sprawiedliwości — do Sejmu³¹.

²⁸ Ibidem, t. I, z. 7, Warszawa 1926, s. 184; z. 14, Warszawa 1931, s. 6, 13.

²⁹ Ibidem, t. I, z. 4, Warszawa 1922, s. 124 i n.

³⁰ Ibidem, t. I, z. 7, Warszawa 1926, s. 197 i n.

³¹ Zmiany te wprowadził Komitet organizacji prac na posiedzeniu dnia 14 XII 1924 r., zaś pozostali członkowie Komisji zapoznali się z nimi *per currendam* i wyrazili swoją akceptację. Por. referat sprawozdawczy prof. F. Fiericha, przedstawiony na Sejmie 19 II 1925 r. (ibidem, t. I, z. 7, Warszawa 1926, s. 186). Prezydent Komisji Kodyfikacyjnej wyraził jednak obawę, że projekty ustaw, opracowywane w Komisji z taką starannością, mogą utracić swą spójność wewnętrzną, a nawet i wartość prawniczą, jeśli się zgłosi do nich wiele uzupełnień i poprawek, nieraz „niebacznie przyjętych”. Postulował więc, aby Izby Ustawodawcze udzielały akceptacji projektom Komisji również systemem uproszczonym, zaś system ten powinien stać się przedmiotem osobnej ustawy, uchwalonej zgodnie z wymogami konstytucji (ibidem, s. 189).

Z początkiem lat trzydziestych i ten ustrój Komisji uznano za zbyt skomplikowany; tendencja przechodzenia od prac zespołowych ku bardziej indywidualnym w najmniejszych grupach (referent i koreferent) okazała się najwydajniejsza, tym bardziej, że pogłębiało się doświadczenie członków Komisji. Zlikwidowano więc ostatecznie zebranie ogólne, a miejsce Komitetu organizacji prac zajęło „kolegium uchwalające”³². Nie potrwalo to jednak długo, bo kolejny regulamin z 19 grudnia 1932 r., obowiązujący od 1 stycznia 1933 r.³³, w ogóle zniósł sekcje. Odtąd struktura Komisji utraciła swą dotychczasową wielostopniowość; praca prowadzona była w podkomisjach, tworzonych lub rozwiązywanych w miarę potrzeby, przyjmowana przez Kolegium uchwalające (o zmniejszonym składzie), nadzorowana przez prezydium i prezydenta, któremu podlegało biuro Komisji. Ta struktura — ze zmianami w zakresie liczby podkomisji — utrzymała się aż do końca działalności kodyfikacyjnej, w chwili wybuchu drugiej wojny światowej.

Reformy z lat trzydziestych dokonywane były pod nowym już kierownictwem. Dnia 8 września 1928 r. zmarł dotychczasowy prezydent i zasłużony organizator Komisji, prof. dr Franciszek Ksawery Fierich. Dopiero dnia 12 października 1932 r. mianowany został następny prezydent; był nim Bolesław Norbert Pohorecki, od niedawna pracujący w Komisji, prezes Izby Cywilnej Sądu Najwyższego³⁴.

Był to czas, kiedy działalność Komisji — po zakończeniu prac nad prawem karnym, procesowym, handlowym i kodeksem zobowiązań, uległa ograniczeniu, przez skoncentrowanie się tylko na prawie cywilnym. Bezpośrednio przed drugą wojną nie odnawiano już jej składu, kurczącego się w miarę nieuniknionego ubytku naturalnego. Z końcem 1937 r. Komisja składała się z prezydenta, 3 wiceprezydentów i 38 członków, z których nie wszyscy byli już czynni w pracach kodyfikacyjnych³⁵.

Prace Komisji Kodyfikacyjnej, choć dotyczące zagadnień specjalistycznych, interesujących przede wszystkim środowiska prawnicze, poddawane były pod osąd najszerszych kręgów społecznych. Działo się to nie tylko w stadium dyskusji nad gotowym już projektem. Zgodnie z artykułem 3 ustawy z 3 czerwca 1919 r., prezydent Komisji składał sprawozdania z dokonanych czynności Sejmowi; czynił to wprowadzając nie co pół roku, jak zalecała ustawa, lecz praktycznie corocznie. Aby jednak dyskusję uczynić bardziej rzeczową, wcześniej zapoznawał posłów i se-

³² Ibidem, t. I, z. 15, Warszawa 1932, s. 55 i n.

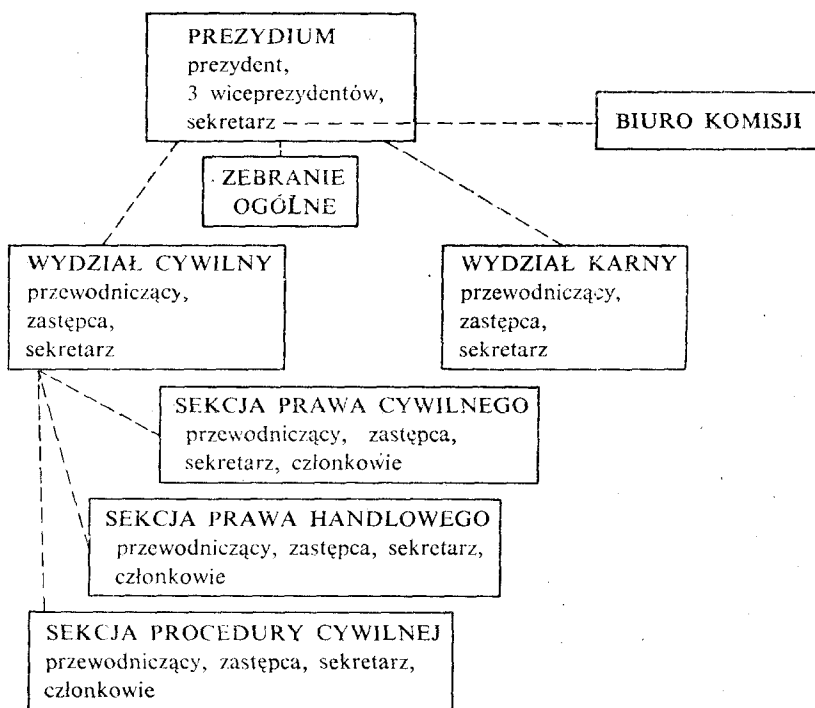
³³ Ibidem, t. I, z. 16, Warszawa 1934, s. 43 i n.

³⁴ Por. E. S. Rappaport; *Ś.p. Bolesław Pohorecki* („Demokratyczny Przegląd Prawniczy” nr 1 z 1946 r., s. 45).

³⁵ Por. komunikat Komisji w „Gazecie Sądowej Warszawskiej”, t. LXIV, nr 27-28, s. 412. Wobec zakończenia swych prac, do żadnych podkomisji nie wchodzili już S. Car, J. Glass, J. Jamontt, J. Makarewicz, W. Makowski, A. Mogilnicki, J. Nowotny, E. Rappaport, M. Rostworowski, Z. Rymowicz, K. Stefko, S. Słowiński.

natorów z treścią swej wypowiedzi na piśmie. Sprawozdania te — zwłaszcza kiedy je składał prof. Franciszek Ksawery Fierich — budziły szeroką dyskusję. By przenieść ją poza forum parlamentarne, biuro Komisji organizowało konferencje prasowe. Ponadto Komisja wydawała swe sprawozdania oraz szereg innych materiałów drukiem w wydawnictwie seryjnym, noszącym nazwę „Komisja Kodyfikacyjna”³⁶. Publikowano także poszczególne projekty w takim kształcie, w jakim Komisja przekazywała je ministrowi sprawiedliwości³⁷. Było rzeczą oczywistą, że tak jawność działania miała poważne znaczenie dla nauki prawa.

Struktura Komisji Kodyfikacyjnej według ustawy z 3 VI 1919 r.
oraz pierwszego regulaminu z 13 XI 1919 r.

³⁶ Wydawnictwo to składało się z działu ogólnego oraz działów odpowiadających wydziałom, następnie sekcjom i podkomisjom. Według wprowadzonej później numeracji, ogólnego zbioru ukazało się 89 zeszytów.

³⁷ Poza tą serią Komisja publikowała drukiem teksty bądź projekty, także w przekładach na języki obce. Zestawienie bibliograficzne po dzień 31 III 1937 r. por. *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, Dział ogólny, t. I, z. 17, Warszawa 1937, s. 39-52. Niektóre projekty oraz informacje o posiedzeniach Komisji publikowała „Gazeta Sądowa Warszawska”.

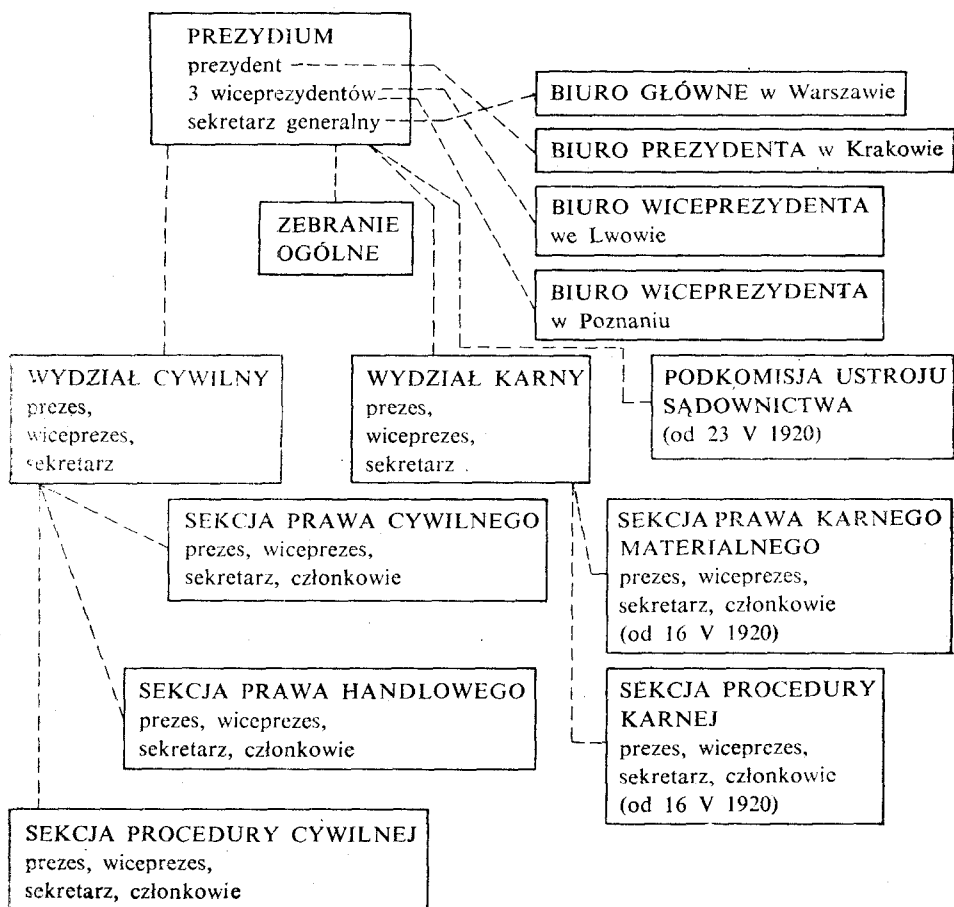
III

Podstawowe zadania Komisji, zarówno te, które postawiła przed nią ustawa z 3 czerwca 1919 r., jak i dalsze, narzucone przez życie i skonkretyzowane przez Sejm, podzielić się dadzą na dwie dziedziny:

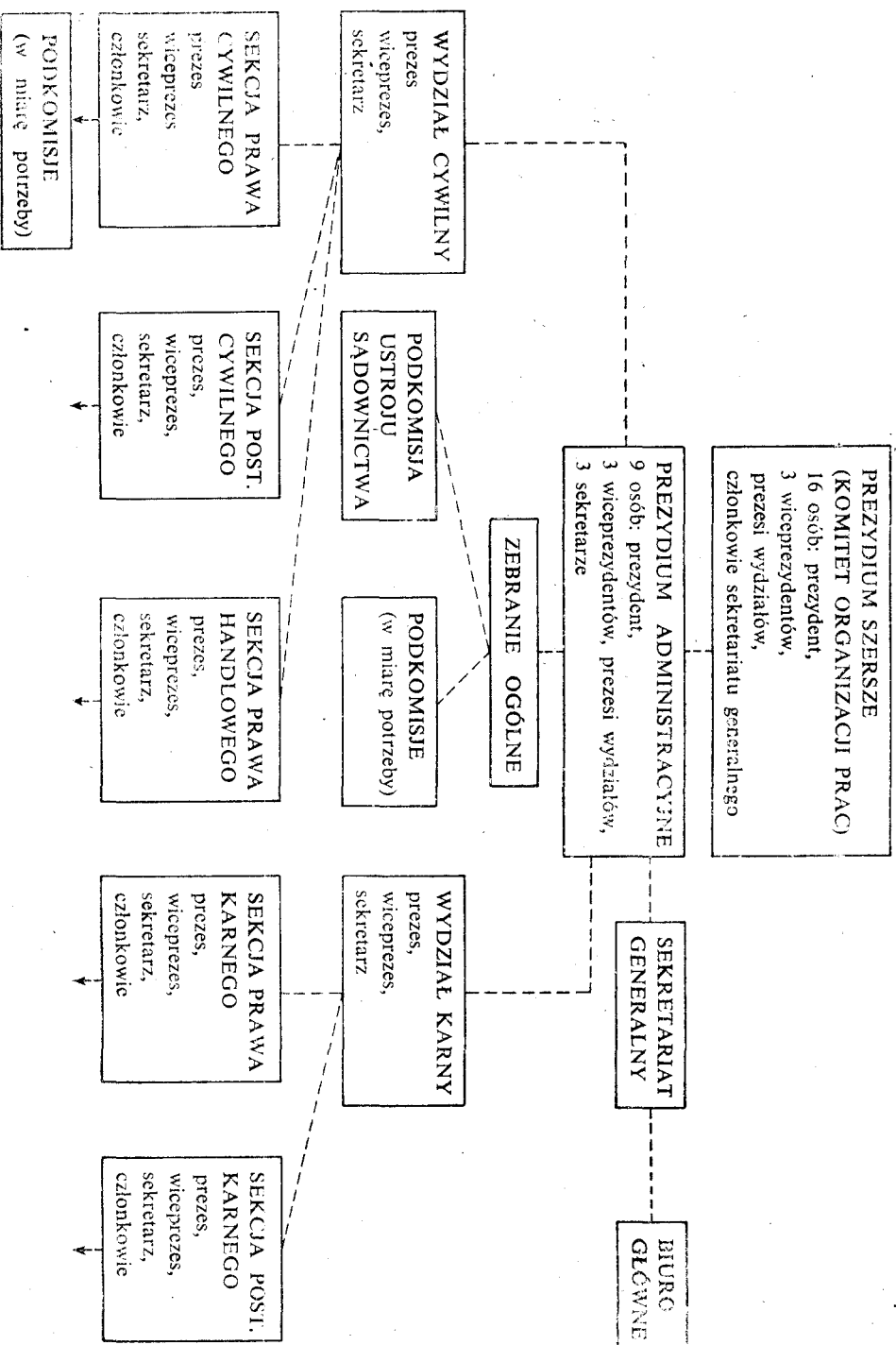
a) Działy prawa, stanowiące samoistną całość i ze względu na swą aktualność oraz niecierpiące zwłoki potrzeby państwa, wymagające skodyfikowania w pierwszej kolejności. Były to przede wszystkim: prawo międzynarodowe, prawo międzydzielnicowe, prawo autorskie, wekslowe, czekowe.

b) Sześć wielkich kodyfikacji, wymagających ogromnej pracy przygotowawczej: kodeks cywilny, kodeks postępowania cywilnego, prawo o ustroju sądownictwa, prawo handlowe, kodeks karny, kodeks postępowania karnego.

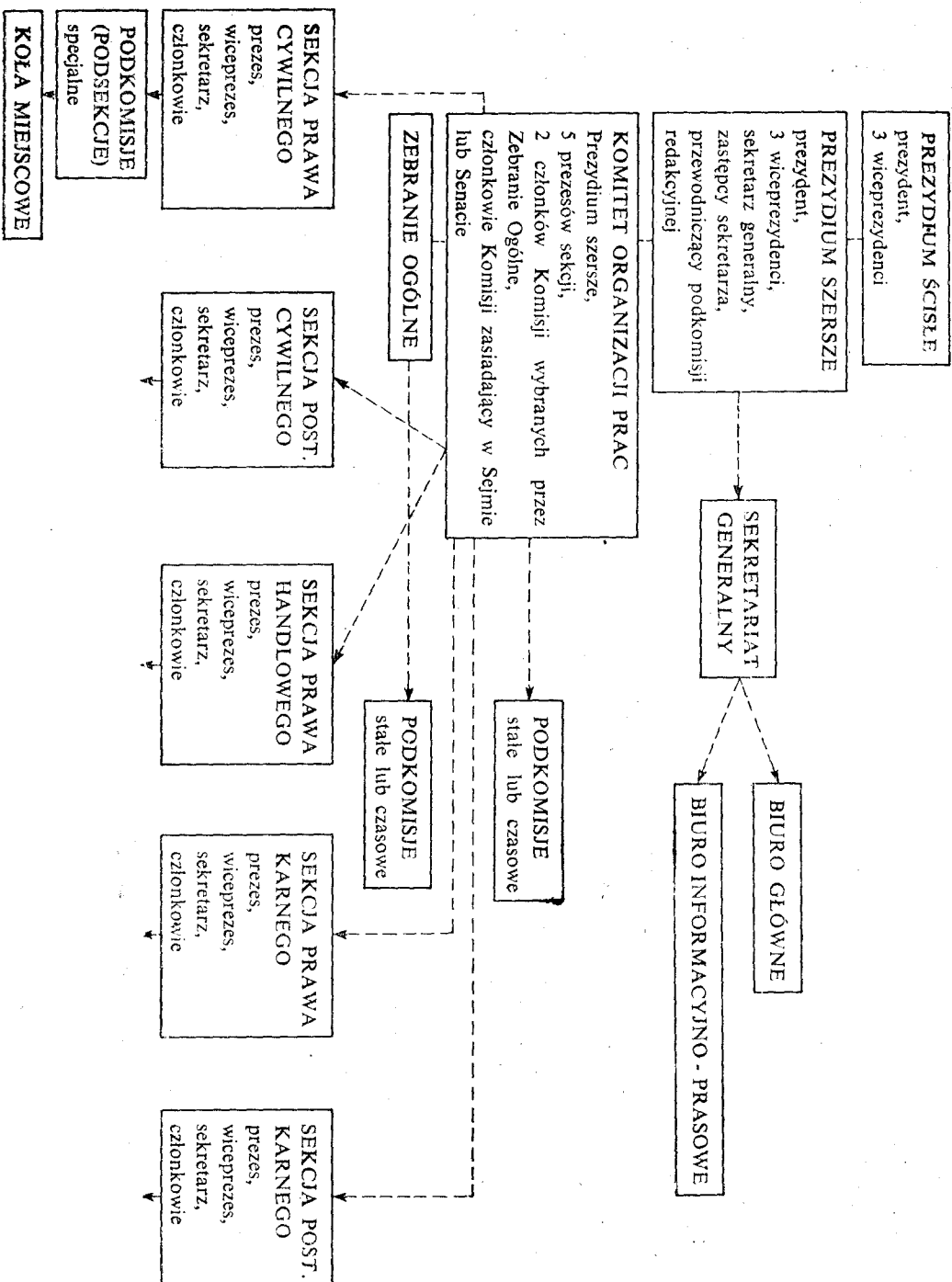
Struktura Komisji Kodyfikacyjnej po zmianach wprowadzanych w 1920 r.

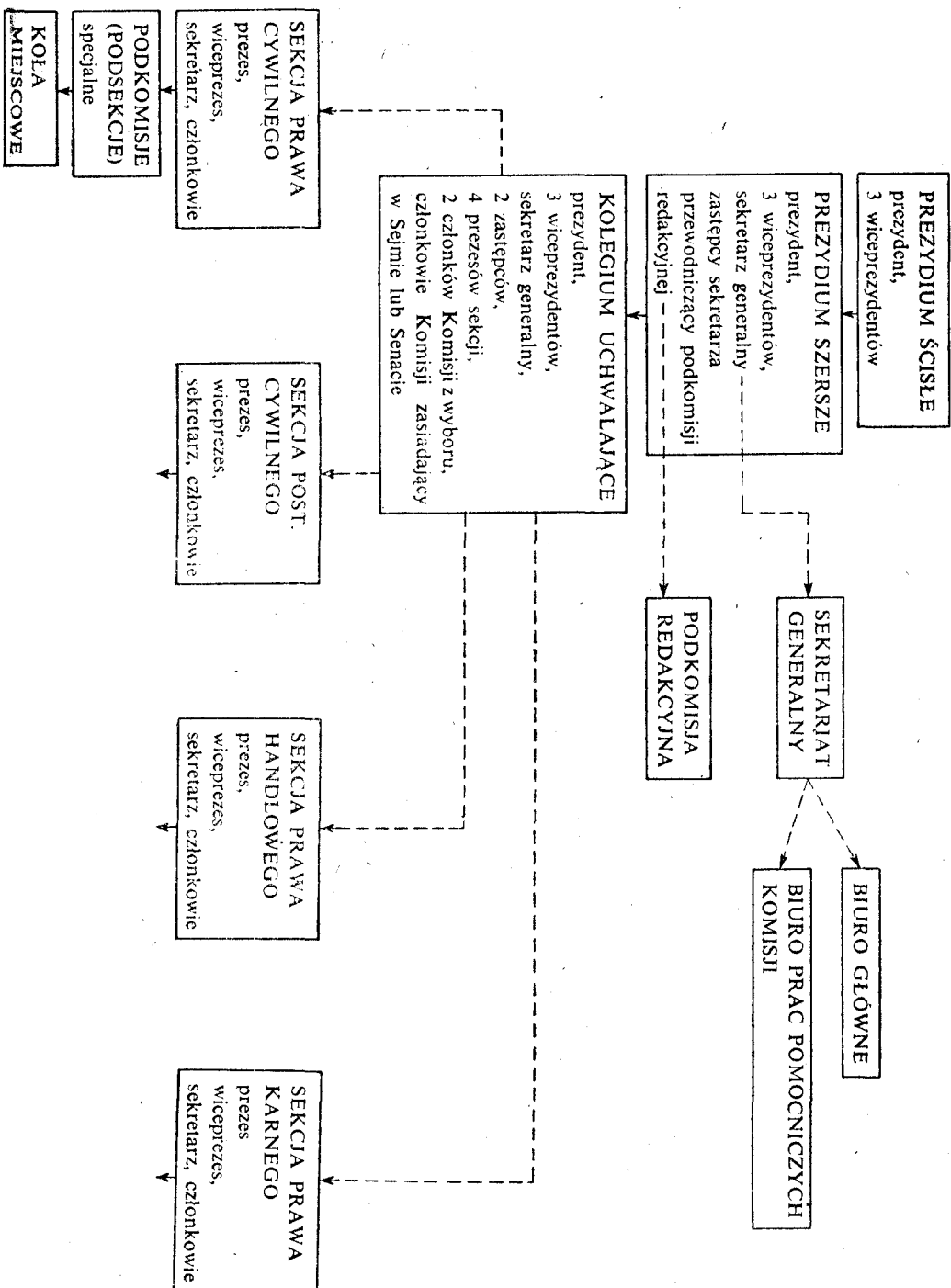

Struktura Komisji Kodyfikacyjnej w świetle zmian z 1921 r. oraz regulaminu z 5 XII 1921 r.

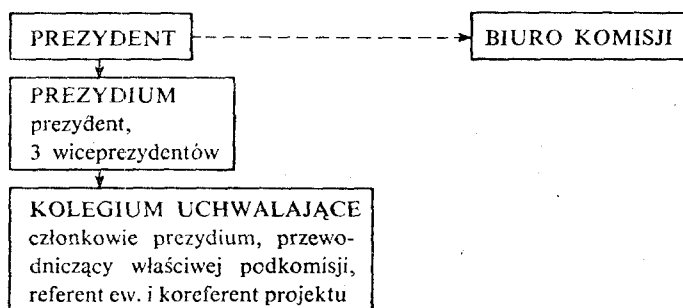
Struktura Komisji Kodyfikacyjnej według regulaminu z 14 XII 1924 r., obowiązującego od 20 I 1925 r.

Struktura Komisji Kodyfikacyjnej według regulaminu z 19 XII 1932 r.
obowiązującego od 1 I 1933 r., oraz według dalszych zmian:

PODKOMISJE (przewodniczący, zastępca, referent lub referenci, członkowie)

stan z początku 1933 r.

notarialna	postępowania upadłościowego	postępowania układowego	postępowania niespornego	prawa handlowego	prawa spadkowego	prawa rzeczowego	prawa osobowego	prawa o stosunkach z pokrewieństwa i opieki	prawa majątkowego małżeńskiego	części ogólnej kodeksu cywilnego

stan z 31 VI 1934 r.

prawa morskiego i rzeczowego (od 1935 r.)	postępowania upadłościowego	postępowania układowego	postępowania niespornego	prawa handlowego	prawa spadkowego	prawa rzeczowego	prawa o stosunkach z pokrewieństwa i opieki	prawa majątkowego małżeńskiego	części ogólnej kodeksu cywilnego

Tak poważne zadanie nie miało dotychczas precedensu w dziejach³⁸. Komisja stanęła przed dylematem: prowadzić pracę powoli i stopniowo, celem osiągnięcia wyników na odpowiednim poziomie lub jak najszybciej dążyć do usunięcia z obrotu prawa zaborczego i zastąpienia go prawem polskim, choćby tylko prowizorycznym. To drugie stanowisko zajmował Naczelnik Państwa Józef Piłsudski, który już w 1921 r. oczekiwał ukończenia prac kodyfikacyjnych³⁹. Mimo to członkowie Komisji nie ulegli naciskom ani pokusom opracowania „systemu prowizorycznego” — po części dlatego, że nie chcieli, po części dlatego, że nie mogli. Sprawdziły się przewidywania prof. Fiericha, iż szybkie wywiązanie się z nałożonych na Komisję zadań nie będzie możliwe. Całą tę instytucję należało stworzyć z niczego. Organizacja i czynności przygotowawcze (utworzenie biura, biblioteki zaopatrzonej w najnowszą literaturę i teksty nieodzowne do badań porównawczych, nawiązanie współpracy ze wszystkimi instytucjami, które mogły służyć materiałami informacyjnymi) zabierało sporo czasu, tym więcej, że Komisja nigdy nie była dostatecznie dotowana i zawsze borykała się z trudnościami materialnymi. Niebłahą też było rzeczą wytworzenie sobie odpowiednich metod działania w zespole złożonym z ludzi różnego wieku, zawodu, doświadczenia, temperamentu i metod pracy⁴⁰. Dużo w tym kierunku zdziałał prof. Fierich, który rychło zyskał

³⁸ W dniu 3 VI 1929 r., na uroczystej akademii dla uczczenia dziesięciolecia Komisji, ówczesny minister sprawiedliwości Stanisław Car przypomniał, że praca nad niemieckim kodeksem cywilnym (BGB), rozpoczęta w 1874 r., trwała do 1896 r., czyli 22 lata. Kodeks cywilny szwajcarski, rozpoczęty w 1383 r., stał się prawem obowiązującym w 1912 r., czyli po upływie 29 lat. W Rosji powołano w 1882 r. komisję, która swój projekt kodeksu cywilnego ukończyła w roku 1905 i przedłożyła go Dumie w 1913 r.; nie zdążył on już stać się prawem obowiązującym. Nie należy więc oczekiwać, że w znacznie trudniejszych warunkach polskich praca ta przebiegnie szybciej (ibidem, Dział ogólny, t. I, z. 13, Warszawa 1930, s. 8).

³⁹ „Wadą Komisji Kodyfikacyjnej jest, że jej członkowie, przeważnie profesorem, dążą do doskonałości i przez to opóźniają przygotowanie jednolitych kodeksów. A przecież z punktu widzenia dobra i spójności Państwa, znacznie jest rzeczą ważniejszą, byśmy jak najrychlej mieli jednolite prawa, niż żeby one były doskonałe. Ulepszać je możecie później. Znaczenia politycznego, jak najrychlejszego zunifikowania praw Panowie nie doceniacie i dlatego zbyt dużo mówicie o zabierających czas subtelnościach jurydycznych” (ibidem, Dział ogólny, t. I, z. 13, Warszawa 1930, s. 21).

⁴⁰ Poza rozbieżnościami poglądów pomiędzy prawnikami-praktykami z trzech dzielnic, przywykłymi do różnych systemów prawnych, niebłahę rolę odgrywały też animozje osobiste. Znana jest rzeczą, że spory pomiędzy prof. Juliuszem Makarewiczem ze Lwowa a prof. Edmundem Krzymuskim z Krakowa utrudniły pracę wydziału karnego. Skutkiem tego Krzymuski przeniósł się do sekcji opracowującej kodeks postępowania karnego (W. Wolter, *Krzymski Edmund*, PSB, t. XV, 1970, s. 558-559). Kiedy Krzymuski opracował na polecenie Komisji postanowienia karne do projektu ustawy o prawie autorskim, Makarewicz wystąpił z surową krytyką (por. tenże, *Lex Krzymuski*, „Przegląd Prawa i Administracji”, t. XLVII, 1922). Gdy w 1922 r. Makarewicz przedłożył projekt części ogólnej

znaczną powagę⁴¹; wszelkie projekty przedstawiał zawsze na zewnątrz jako prace zespołowe, unikając w sprawozdaniach nazwisk referentów. W ten sposób pochwały lub zarzuty szły na konto całej Komisji, a nie jej poszczególnych członków.

Nie brakowało też przeszkód ściśle zewnętrznych. Wydarzenia militarne 1920 r. spowodowały, iż niejednen z członków Komisji siedł do woj-ska. Biuro ewakuowano do Bydgoszczy. W tych warunkach właściwa praca rozwinęła się dopiero w 1921 r., i to po uchwaleniu Konstytucji.

A. Kierunek cywilistyczny

Już z samego zestawienia obowiązków Komisji Kodyfikacyjnej wynikało, że prawo cywilne — materialne i procesowe — stanie się jej głównym, najbardziej pracochłonnym zadaniem. W pierwszym składzie Komisji, z góry zresztą to biorącym pod uwagę, znaczna większość członków zgłosiła chęć uczestniczenia w pracy wydziału cywilnego, jego sekcji czy później podkomisji⁴².

Sekcja prawa cywilnego, rozpoczynająca swą działalność pod kierunkiem prof. dr. Władysława Leopolda Jaworskiego, zaraz na wstępie wypowiedziała się przeciw możliwości przyjęcia za podstawę pracy któregośkolwiek z kodeksów obowiązujących czy to na ziemiach polskich, czy w jakimkolwiek innym państwie. Przystąpiono więc do prac nad kodeksem całkowicie nowym. Zdając sobie jednak sprawę z tego, że wiekowy, postępujący rozmaitymi drogami rozwój na ziemiach polskich prawa małżeńskiego, spadkowego, rzeczowego, doprowadził do głębokich różnic nie tylko w systemach norm, ale i w świadomości prawnej, zrezygnowano

kodeksu karnego, prof. Wacław Makowski przeciwstawił mu własny kontrprojekt (A. Ajnenkiel, *Makowski Wacław 1880 - 1942*, PSB, t. XIX, 1974, s. 252 - 254). W dziedzinie prawa autorskiego, na jedno z zapytań Ministerstwa Kultury i Sztuki, profesorowie Fryderyk Zoll i Jan Jakub Litauer udzielili wręcz przeciwstawnych opinii, co zmusiło Franciszka Fiericha do załączenia komentarza, że żadna z tych opinii nie odzwierciedla zdania Komisji (Por. *Komisja Kodyfikacyjna, Dział ogólny*, t. I, z. 4, Warszawa 1922 s. 112 - 113). Jest to tylko parę przykładów starć pomiędzy rzeczoznawcami wewnątrz Komisji.

⁴¹ Znana jest współczesna anegdota, iż według prof. Fiericha, w Polsce jest dwóch prezydentów; tego drugiego powołała Konstytucja marcowa.

⁴² Prezesem jego został H. Konic, wiceprezesem — F. Zoll, sekretarzem — K. Lutostański, natomiast członkami byli: M. Allerhand, M. Bielewicz, T. Bujak, S. Bukowiecki, L. Cichowicz, A. Doliński, L. Domański, J. Drwęski, T. Dziurzyński, F. Fierich, J. Glass, K. Gołąb, A. Górski, W. L. Mańkowski, J. Mrozowski, L. Petrażycki, A. Parczewski, M. Rostworowski, J. Skąpski, S. Sławski, K. Stefko, J. Trammer, E. Till, S. Wróblewski. Z osób później podejmujących pracę w Komisji zagadnieniom cywilistycznym poświęcili się: W. Abraham, S. Car, A. Chelmoński, W. Dbałowski, B. Hełczyński, A. Jackowski, Z. Jundziłł, R. Longchamps de Berier, W. Miszewski, Z. Nagórski, B. Pohorecki, K. Przybyłowski, B. Stelmachowski, J. Sułkowski, J. Wasilkowski, E. Waśkowski.

z pierwotnej myśli przekazania Sejmowi całości projektu. Najpierw oddano do realizacji ustawodawczej dział prawa najistotniejszy dla zespole państwa pod względem gospodarczym: kodeks zobowiązań, i oparty na nim kodeks handlowy, dzieło sekcji prawa handlowego⁴³. Prace nad dalszymi działami prawa cywilnego w chwili wybuchu drugiej wojny światowej były tak dalece zaawansowane, że można je uważać za znajdujące się już w stadiach końcowych. Dotyczyło to zwłaszcza projektu prawa rzeczowego, który przyjęty w drugim czytaniu przez podkomisję latem 1939 r., nie zdążył już przejść przez Kolegium Uchwalające Komisji⁴⁴; daleko również posunęły się prace nad prawem spadkowym⁴⁵.

Sekcja procedury cywilnej, działająca pod kierunkiem samego prezydenta, prof. Fiericha, rozpoczęła zrazu pracę nad ustrojem sądownictwa w ogóle, tak cywilnego, jak i karnego. Okazało się to jednak niecelowe. Wyłoniono więc osobną podkomisję, złożoną z cywilistów i karnistów⁴⁶; zakończyła ona swą pracę w roku 1924, oddawszy projekt ustawy o sądach powszechnych⁴⁷. Sama zaś sekcja procesowa miała o tyle łatwiejsze zadanie, że we wszystkich dzielnicach polskich obowiązywały procedury

⁴³ Głównym referentem kodeksu zobowiązań, po śmierci E. Tilla, został R. Longchamps de Berier, koreferentem był L. Domański. Projekt, uchwalony w Komisji w czerwcu 1933 r., tegoż jeszcze roku stał się ustawą. Natomiast projekt kodeksu handlowego cz. 1, owoc pracy sekcji temu poświęconej, kierowanej przez A. Dolińskiego, gotowy w 1933 r., napotkał trudności. Uchwalony w Komisji, nim doczekał się mocy obowiązującej, musiał ulec zmianie, gdyż włączono doń prawo o spółkach akcyjnych i spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością, o domach skladowych i sprzedaży ratalnej. Projekt w nowym brzmieniu, przyjęty w 1934 r. (referenci: A. Chełmoński, T. Dziurzyński, B. Hełczyński, J. Sułkowski), tegoż roku stał się ustawą.

⁴⁴ Por. S. Grzybowski, *Własność w projekcie prawa rzeczowego* („Państwo i Prawo” R. I, 1946 z. 4, s. 19). Maszynopis projektu prawa rzeczowego powstał dopiero w konspiracji w 1941 r. Po wyzwoleniu, w 1945 r., Ministerstwo Sprawiedliwości zleciło Stefanowi Grzybowskiemu dostosowanie tego projektu do nowych warunków (ibidem, s. 21, przypis 21).

⁴⁵ Por. K. Przybyłowski, *Ukształtowanie zasad dotyczących odpowiedzialności za długi spadkowe w polskim prawie cywilnym* („Studia Cywilistyczne” t. XIII - XIV, Kraków 1969, s. 240 - 241) oraz tenże, *Polskie międzywojenne prace kodyfikacyjne w dziedzinie prawa spadkowego* („Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki”, Warszawa—Wrocław 1967).

⁴⁶ W składzie: J. Glass, W. Mańkowski, A. Mogilnicki, J. Nowotny, Z. Seyda, K. Stefko, pod przewodnictwem S. Bukowieckiego. Ten ostatni, mimo całkowitej ślepoty, wносił poważny wkład w obrady Komisji.

⁴⁷ Referentami jego byli A. Mogilnicki i K. Stefko. Uchwalony w Komisji 15 XII 1924 r. i jeszcze tego miesiąca odesłany do Ministerstwa Sprawiedliwości, nie doczekał się uchwalenia przez sejm drugiej kadencji (1922 - 1927), chociaż w toku dyskusji wprowadzano doń rozmaite zmiany i uzupełnienia. Ministerstwo Sprawiedliwości opracowało na jego podstawie swój własny projekt i on właśnie ogłoszony został jako rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z mocą ustawy, w 1928 r.

holdujące zasadom ustności, jawności i swobodnej teorii dowodowej, zaczerpniętym z procedury francuskiej. Odrzuciła ona projekt przejściowego rozszerzenia na cały kraj procedury austriackiej, obowiązującej w byłej Galicji⁴⁸, ukończyła projekt kodeksu postępowania cywilnego w roku 1929⁴⁹ i — już podzielona na podkomisje — zajęła się prawem upadłościowym i układowym, postępowaniem egzekucyjnym, prawem o ustroju adwokatury i notariatu⁵⁰ oraz postępowaniem niespornym⁵¹.

B. Kierunek karnistyczny

Wydział karny i jego sekcje, powołane do pracy nad prawem karnym materialnym i procesowym, zadanie miał poważne, choć bez wątpienia mniej skomplikowane; stąd też nie był on tak liczny jak wydział cywilny⁵².

Zrazu zdawać się mogło, że akcja kodyfikacyjna w ogóle nie obejmuje prawa karnego materialnego. Dekret z 8 lutego 1919 r., wydany więc tuż przed ukonstytuowaniem się Sejmu Ustawodawczego, stwierdzał w art. 1, że na podstawie rosyjskiego kodeksu karnego z roku 1903, wprowadzonego na obszarze byłego Królestwa Polskiego rozporządze-

---

⁴⁸ Por. *Komisja Kodyfikacyjna*, Dział ogólny, t. I, z. 7, Warszawa 1926, s. 182.

⁴⁹ Nad projektem tym pracował aż do swej śmierci F. K. Fierich, zaś współreferentami byli: S. Gołąb, J. J. Litauer, W. Mańkowski, W. Dbałowski, W. Miszewski. W ostatnich stadiach prac brali też udział S. Car i delegat Ministerstwa Sprawiedliwości, wiceminister S. Sieczkowski. Projekt stał się ustawą w 1930 r.

⁵⁰ Projekt postępowania egzekucyjnego, opracowany przez K. Stefkę i ukończony w 1932 r., w tymże roku nabrał mocy obowiązującej. Prawo o ustroju adwokatury, opracowane przez J. J. Litauera, weszło w życie na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej w 1932 r. Prawo o notariacie, którego referentem był J. Glass, weszło w życie na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej w 1933 r. Projekt prawa upadłościowego, na podstawie referatu A. Jackowskiego, koreferatu M. Allerhanda, gotowy w 1934 r., w tymże roku nabrał mocy ustawowej. Podobnie projekt prawa o postępowaniu układowym, którego referentami byli B. Stelmachowski i J. Skąpski. Projekt księgi pierwszej Kodeksu postępowania niespornego opublikowany został drukiem w 1936 r. (Por. *Komisja Kodyfikacyjna*, podkomisja postępowania niespornego, z. 1, og. zbioru nr 89, Warszawa 1936).

⁵¹ Księga I (część ogólna) Kodeksu postępowania niespornego, nad którą pracowali M. Allerhand, E. Waśkowski, W. Dbałowski, W. Miszewski i J. Skąpski, była niemal gotowa w chwili wybuchu wojny; weszła w życie z dniem 1 I 1946 r. (DzURP, 1945, nr 27, poz. 169). Por. J. J. Litauer, *Uwagi z powodu wprowadzenia Księgi I-szej Kodeksu postępowania niespornego*, „Państwo i Prawo” I, 1946, z. 1, s. 52-53.

⁵² Prezesem jego był F. Nowodworski, wiceprezesem — E. Krzymuski, sekretarzem — E. S. Rappaport, zaś członkami zostali: H. Ettinger, J. Makarewicz, W. Makowski, Z. Marek, W. Miklaszewski, A. Mogilnicki, J. Nowotny, W. Prądzyński, Z. Rymowicz, Z. Seyda. Z osób później podejmujących pracę w Komisji zagadnieniom karnistycznym poświęcili się: A. Czerwiński, F. Falkiewicz, J. Jamontt, J. Kałużniacki, S. Śliwiński.

niem Tymczasowej Rady Stanu z 7 sierpnia 1917 r., minister sprawiedliwości wyda autentyczny tekst polski, dokonując jedynie nieodzwrotnych zmian redakcyjnych⁵³. Ze złożonych Sejmowi Ustawodawczemu motywów wynikało, iż Ministerstwu Sprawiedliwości szło zarówno o pospiech — przyjęcie gotowej już podstawy pod przyszły polski kodeks — jak i o ekonomię sił prawniczych⁵⁴.

Komisja prawnicza Sejmu Ustawodawczego, działająca (jak już wspomniano) pod kierunkiem dr. Zygmunta Marka, stanęła na stanowisku, że Ministerstwo Sprawiedliwości nie powinno przesądzić, iż jedna z ustaw karnych, obowiązujących na ziemiach polskich, nadaje się najbardziej jako podstawa dla przyszłej, już nie tyle pracy kodyfikacyjnej, ile raczej nowelizacji. Sejm Ustawodawczy uchylił więc dekret z 8 lutego 1919 r. i tym samym próba recepcji prawa rosyjskiego w Polsce odrodzonej nie powiodła się⁵⁵.

Kiedy już powstała Komisja Kodyfikacyjna, wówczas złożono w wydziale karnym dwa gotowe projekty: Aleksandra Mogilnickiego i Emila Stanisława Rappaporta (był to jeden projekt, ale w niektórych kwestiach autorzy różniąc się między sobą w opiniach, proponowali rozwiązania alternatywne)⁵⁶ oraz Edmunda Krzymuskiego⁵⁷. Żaden z tych projektów nie uzyskał jednak aprobaty Komisji. Zleciła ona natomiast prof. dr. Juliuszowi Makarewiczowi opracowanie kwestionariusza w przedmiocie zasad ogólnych prawa karnego. Kwestionariusz ten uważać należy za wstęp do pracy nad nowym polskim kodeksem.

Projekt części ogólnej kodeksu karnego, opracowany w 1922 r. i opublikowany drukiem, poddany został pod dyskusję krajową i międzynarodową⁵⁸; to samo zastosowano następnie przy projektach części szczególnej, zredagowanych przez Wacława Makowskiego i Juliusza Makare-

⁵³ DzPPP 1919, nr 17, poz. 220.

⁵⁴ Por. E. S. Rappaport, *Zagadnienie kodyfikacji prawa karnego w Polsce* („Przegląd Prawa i Administracji”, t. XLV, 1920, s. 35 - 36).

⁵⁵ Stało się to na mocy ustawy z 21 VII 1919 r., DzPPP, 1919, nr 63, poz. 375.

⁵⁶ A. Mogilnicki, E. S. Rappaport, *Projekt kodeksu karnego dla ziem polskich*, część ogólna. Odb. z „Gazety Sądowej Warszawskiej”, 1916.

⁵⁷ E. Krzymuski, *Projekt kodeksu karnego polskiego. Uwagi autora* (odb. z „Kwartalnika Prawa Cywilnego i Karnego”, I, 1918). Na podstawie tego tekstu Ministerstwo Sprawiedliwości opracowało „Projekt rządowy”, ale poddany on został natychmiast gruntownej krytyce. Por. J. Makarewicz, *Projekt rządowy o zakresie działania kodeksów karnych, obowiązujących w Polsce* („Przegląd Prawa i Administracji”, t. XLIV, 1919, tekst „Projektu”, s. 40 - 42, dalej jego analiza), oraz opinię Sądu Najwyższego, opartą na zdaniu F. Nowodworskiego i E. S. Rappaporta („Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego”, II, 1919, z. 4, s. 525 - 532).

⁵⁸ J. Makarewicz, *Ustawa karna (część ogólna). Projekt wstępny*. Odb. z „Przeglądu Prawa i Administracji”, t. XLII, 1922, z. 4 - 6; załącznik do I zeszytu „Revue polonaise de Législation civile et criminelle”. 1922; *Der polnische Strafgesetzentwurf*, I Theil, besorgt von J. Makarewicz, Lwów 1928.

wicza⁵⁹. Całość projektu uchwalono w Komisji w 1931 r. i przekazano go ministrowi sprawiedliwości, który ze swej strony powołał osobną komisję (z udziałem przedstawicieli Komisji Kodyfikacyjnej), celem wprowadzenia zmian i poprawek⁶⁰. Mocy prawnej nabrał ten projekt w roku 1932, łącznie z „Prawem o wykroczeniach”⁶¹. Wcześniej, bo w 1928 r. zakończona została praca nad kodeksem postępowania karnego⁶². Dziełem Komisji Kodyfikacyjnej był też projekt ustawy o sądach dla nieletnich, niezrealizowany ustawodawczo⁶³.

IV

Perspektywa sześćdziesięciu lat, jakie upłynęły od powołania do życia Komisji Kodyfikacyjnej, uprawnia już do oceny jej dorobku, i to oceny wolnej od emocji, jakie towarzyszyły działalności tej instytucji, zwłaszcza po zakończeniu drugiej wojny światowej.

W publicystyce, a także w literaturze naukowej okresu międzywojennego i pierwszych lat po wojnie, napotkać można wiele krytycznych ocen działalności Komisji Kodyfikacyjnej, wyrażonych nieraz w formie nader apodyktycznej⁶⁴.

---

⁵⁹ *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej; Sekcja prawa karnego*, t. IV, z. 1, Warszawa 1926 (Projekt wstępny części szczególnej kodeksu karnego, w opracowaniu prof. W. Makowskiego); ibidem, t. IV, z. 2, Lwów 1926 (Projekt wstępny części szczególnej kodeksu karnego, w opracowaniu prof. J. Makarewicza).

⁶⁰ Projekt kodeksu karnego, opracowany przez J. Makarewicza i W. Makowskiego, jako głównych referentów, uchwalony został 14 IX 1931 r. i w tym roku oddany ministrowi sprawiedliwości. Por. DzURP, 1932, nr 60, poz. 571.

⁶¹ Prawo o wykroczeniach, którego referentem był E. S. Rappaport, nabrało mocy prawnej na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 VII 1932 r. (DzURP, nr 60, poz. 572). Natomiast przepisy, wprowadzające kodeks karny i prawo o wykroczeniach, opracował S. Śliwiński (DzURP, nr 60, poz. 573).

⁶² Zasadniczy tekst projektu Kodeksu postępowania karnego opracowany został przez referentów: E. Krzymuskiego, A. Mogilnickiego i Z. Rymowicza; Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej uchwalił projekt 28 IV 1926 r. Pod dyskusję publiczną poddano go już w tym roku (*Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*. Sekcja postępowania karnego, t. I, z. 1, Lwów 1926; uzasadnienie por. ibidem, t. II, z. 1, Lwów 1926). Tekst ten uległ w Ministerstwie Sprawiedliwości pewnym zmianom, zasugerowanym przez komisję, powołaną przez ówczesnego wiceministra S. Cara, z udziałem W. Makowskiego, A. Mogilnickiego i S. Śliwińskiego z Komisji Kodyfikacyjnej, oraz prokuratora Sądu Najwyższego, W. Kuczyńskiego. Mocy prawnej nabrał na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 19 III 1928 r. (DzURP, 1928, nr 33, poz. 313).

⁶³ Projekt ten uchwalony został przez zebranie ogólne Komisji z XII 1921 r. na podstawie referatów A. Mogilnickiego i Z. Rymowicza, po czym przesłano go Ministerstwu Sprawiedliwości. Jego realizacja natrafiła jednak na opory w Izbach Ustawodawczych, z uwagi na wiążące się z nim poważne inwestycje.

⁶⁴ Por. wypowiedź L. Chajna na akademii z okazji zakończenia unifikacji prawa cywilnego (*„Demokratyczny Przegląd Prawniczy”*, 1947, z. 1-2, s. 13).

Głównym zarzutem, jaki jej stawiano, była nadmierna powolność. Orientowano się wprawdzie, że Komisja świadomie odrzuciła możliwość zastąpienia mozaiki praw dzielnicowych jakimś „tymczasowym” prawem polskim, wymagającym stałego ulepszania, i weszła na ambitniejszą drogę przygotowywania projektów od razu stojących na odpowiednim poziomie. Sądono jednak, że i przy takim założeniu Komisja wywiąże się ze swych zadań w ciągu kilku, a najdalej kilkunastu lat.

Zarzut powolności był w niemalym stopniu uzasadniony. Wielostopniowa struktura Komisji, tendencja do szczegółowej dyskusji na każdym szczeblu, pewna ociężałość zebrania ogólnego — wszystko to powodowało, że w pierwszym dziesięcioleciu Komisji wydajność jej nie była wysoka. Wiązało się to jednak z czynnikami od Komisji niezależnymi: niewysokim jej uposażeniem, a także hamulcem, jaki stanowiły obydwie Izby Ustawodawcze. Te ostatnie bowiem zahamowały kilka projektów Komisji.

Z tą powolnością Komisji wiązały się też próby jej omijania; bez jej udziału bowiem powstawały niektóre dzieła ustawodawcze, stojące na pograniczu prawa cywilnego i administracyjnego⁶⁵.

W drugim dziesięcioleciu wydajność Komisji podniosła się. Było to efektem żmudnych prac przygotowawczych, stwarzających trwały fundament organizacyjny. Sporą też rolę odegrała reorganizacja struktury Komisji; ograniczyła ona dyskusje w wieloosobowych ciałach, opierając się głównie na indywidualnym wysiłku referentów i koreferentów. W końcu ustabilizowały się fundusze Komisji, a także usprawniły dalsze stadia procesu kodyfikacyjnego: większość projektów nabierała mocy prawnej nie w drodze ustawy, lecz na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej.

Drugi zarzut, stawiany Komisji bezpośrednio po drugiej wojnie światowej, to jej konserwatyzm; on też chyba zdecydował, że choć wielu z członków Komisji wojnę przeżyło, to jednak do prac unifikacyjnych powołano ich tylko kilku. Oceniając dorobek Komisji jako zgodny z burżuazyjno-obszarniczymi założeniami ustrojowymi, podkreślano, że właśnie te projekty, które miały najbardziej postępowy charakter (prawo małżeńskie osobowe, prawo o aktach stanu cywilnego), nie doczekały się mocy prawnej⁶⁶. Dziś stwierdzić należy, iż krytyczna ocena jakiejś insty-

⁶⁵ Była to ustawa wodna z 19 IX 1922 r., opracowana nie najlepiej, gdyż wymagała wielokrotnych nowelizacji (tekst jednolity por. DzURP, 1928, nr 62, poz. 574), prawo górnicze (rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29 XI 1930, DzURP, 1930, nr 85, poz. 654) i kilka mniejszych, w tym rozporządzenie o sądach pracy (DzURP, 1928, nr 37, poz. 350).

⁶⁶ Por. W. Czachórski — J. Wasilkowski, *Wspomnienia o profesorsze Uniwersytetu Warszawskiego Karolu Lutostańskim* („Państwo i Prawo”, II, 1947, z. 12, s. 59).

tucji z tego powodu, że działała ona zgodnie z poglądami swej epoki, polega na nieporozumieniu.

Ocena dorobku Komisji dokonana być może tylko po uprzednim jego podsumowaniu, przynajmniej ilościowym. Ostatnie, opublikowane drukiem sprawozdania, sięgające do 31 marca 1937 r., wykazują 25 projektów ustaw, uchwalonych w Komisji i przesłanych Ministerstwu Sprawiedliwości celem ich dalszej realizacji⁶⁷, oraz 7 projektów, wykorzystanych przez rząd bezpośrednio⁶⁸. Nie był to bynajmniej cały dorobek

⁶⁷ 1 i 2: Projekt ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym i międzydzielnicowym, uchwalone 9 IV 1921 r. (DzURP, 1926, nr 101, poz. 580 i 581); 3: Projekt ustawy o sądach dla nieletnich, uchwalony 7 XII 1921; 4: Projekt ustawy o prawie autorskim, uchwalony 9 IV 1923 (DzURP, 1926, nr 48, poz. 286); 5: Projekt ustawy wekslowej, uchwalony 14 IV 1923 (DzURP, 1924, nr 100, poz. 926); 6: Projekt ustawy czekowej, uchwalony 4 IV 1924 (DzURP, 1924, nr 100, poz. 927); 7: Projekt ustawy o sądach powszechnych, uchwalony 15 XII 1924 (DzURP, 1928, nr 12, poz. 93); 8: Projekt ustawy o postępowaniu karnym, uchwalony 28 IV 1926 (DzURP, 1928, nr 33, poz. 313, tekst jednolity DzURP, 1939, nr 8, poz. 44); 9: Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, uchwalony 10 X 1927 (DzURP, 1928, nr 39, poz. 383); 10: Projekt ustawy o ochronie przyrody, uchwalony 20 XII 1928 (DzURP, 1934, nr 31, poz. 274); 11: Projekt prawa małżeńskiego osobowego, uchwalony 28 V 1929; 12: Projekt kodeksu postępowania cywilnego. Projekt ustawy o wprowadzeniu kodeksu postępowania cywilnego i Projekt ustawy o kosztach sądowych, uchwalone 20 - 21 X 1929 i 30 I 1930 (DzURP, 1930, nr 83, poz. 651 i 652); 13: Projekt ustawy o aktach stanu cywilnego, uchwalony 9 III 1931; 14: Projekt kodeksu karnego, uchwalony 14 IX 1931 (DzURP, 1932, nr 60, poz. 571); 15: Projekt ustawy wprowadzającej kodeks karny, uchwalony 14 IX 1931 (DzURP, 1932, nr 60, poz. 573); 16: Projekt ustawy o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością, uchwalony 26 XI 1931 (DzURP, 1933, nr 82, poz. 602); 17: Projekt ustawy o sądowym postępowaniu egzekucyjnym i projekt przepisów wprowadzających ustawę o sądowym postępowaniu egzekucyjnym, uchwalone 4 VII 1932 (DzURP, 1932, nr 93, poz. 803 i 804); 18: Projekt (znowelizowanego) prawa wekslowego, uchwalony 14 III 1933 (DzURP, 1936, nr 37, poz. 282); 19: Projekt kodeksu zobowiązań, uchwalony 23 - 27 VI 1933 (DzURP, 1933, nr 82, poz. 598); 20: Projekt przepisów wprowadzających kodeks zobowiązań, uchwalony 4 - 5 IX 1933 (DzURP, 1933, nr 82, poz. 599); 21: Projekt (znowelizowanego) prawa czekowego, uchwalony 6 IX 1933 (DzURP, 1936, nr 37, poz. 283); 22: Projekt kodeksu handlowego, część I i projekt przepisów wprowadzających kodeks handlowy, część I, uchwalone 7 - 10 IX 1933 (DzURP, 1933, nr 82, poz. 600 i 601); 23: Projekt kodeksu handlowego, część I w nowym brzmieniu, i projekt przepisów wprowadzających kodeks handlowy część I w nowym brzmieniu, uchwalone 4 - 6 V 1934 (DzURP, 1934, nr 57, poz. 502 i 503); 24: Projekt prawa upadłościowego i projekt przepisów wprowadzających prawo upadłościowe, uchwalone 3 - 4 IX 1934 (DzURP, 1934, nr 93, poz. 834 i 835); 25: Projekt prawa o postępowaniu układowym, uchwalony 5 IX 1934 (DzURP, 1934, nr 93, poz. 836).

⁶⁸ 1: Ustawa z 5 II 1924 o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (DzURP, 1924, nr 31, poz. 306); 2: Prawo o domach składowych z 28 XII 1924 (DzURP, 1924, nr 114, poz. 1020); 3: Ustawa z 2 VIII 1926 o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (DzURP, 1926, nr 96, poz. 572); 4: Prawo o wykrocze-

Komisji. Prace, których z powodu wybuchu drugiej wojny światowej dokończyć już nie mogła, stały się podstawą dla akcji unifikacyjnej, dokonanej przez Departament Ustawodawczy Ministerstwa Sprawiedliwości w latach 1945 - 1946⁶⁹. To ostatnie nie zawsze było w literaturze odpowiednio podkreślane, stąd wytwarzać się mogły poglądy, że akcja unifikacyjna po drugiej wojnie, w przeciwieństwie do prac kodyfikacyjnych, umiała się zdobyć na pośpiech i efektywność. Tymczasem nie ma wątpliwości, że unifikacja mogła zakończyć się powodzeniem tylko dzięki uprzednim osiągnięciom Komisji Kodyfikacyjnej.

W ocenie całości akcji kodyfikacyjnej nie sposób pominąć jej roli dla rozwoju nauk prawnych w Polsce okresu międzywojennego. Obecność w Komisji liczego zastępu badaczy powodowała, że — choć to nie wpływało na przyspieszenie prac — w sekcjach, wydziałach i na zebraniach ogólnych dyskutowano zagadnienia teoretyczne, zwłaszcza granic pomiędzy wolnością jednostki a interesem społecznym. Także i problemy praktyki, rozważane na forum Komisji, wpływały inspirująco na kierunki badań uniwersyteckich.

Wreszcie podkreślić należy osobiste zasługi, położone przez członków Komisji. Wysoki poziom fachowy łączył się z poziomem moralnym i postawą patriotyczną. Nie było rzeczą przypadkową, iż wielu członków Komisji, działających ofiarnie w jej szeregach, wierność swym zasadom przypłaciła życiem w czasach drugiej wojny światowej⁷⁰. Ci, któ-

niach z 11 VII 1932 (DzURP, 1932, nr 60, poz. 572); 5: Przepisy wprowadzające kodeks karny i prawo o wykroczeniach z 11 VII 1932 (DzURP, 1932, nr 60, poz. 573); 6: Prawo o ustroju adwokatury z 7 X 1932 (DzURP, 1932, nr 86, poz. 733); 7: Prawo o notariacie z 27 X 1933 (DzURP, 1933, nr 84, poz. 609).

⁶⁹ Były to dekrety: o prawie osobowym z 29 VIII 1945 (DzURP, 1945, nr 40, poz. 223 i 224), prawie małżeńskim z 25 IX 1945 (DzURP, 1945, nr 48, poz. 270 i 271), prawie rodzinnym z 22 I 1946 (DzURP, 1946, nr 6, poz. 52 i 53), prawie opiekuńczym (DzURP, nr 20, poz. 135 i 136), prawie małżeńskim majątkowym z 29 V 1946 (DzURP, nr 31, poz. 95 i 197 oraz 1947, nr 24, poz. 95), prawie spadkowym z 8 X 1946 (DzURP, nr 60, poz. 328), prawie rzeczowym z 11 X 1946 (DzURP, nr 57, poz. 319), przepisach ogólnych prawa cywilnego (DzURP, nr 67, poz. 369) oraz dodatkowo dekrety w sprawie postępowania o ubezwłasnowolnienie z 29 VIII 1945 (DzURP, 1945, nr 40, poz. 225), w sprawie postępowania o uznanie za zmarłego z 29 VIII 1945 (DzURP, nr 40, poz. 226), o aktach stanu cywilnego z 25 IX 1945 (DzURP, nr 43, poz. 272 - 273), o postępowaniu przed władzą opiekuńczą z 21 V 1946 (DzURP, nr 22, poz. 140), o księgach wieczystych z 11 X 1946 (DzURP, nr 57, poz. 320).

⁷⁰ Karol Lutostański zmarł z ran w czasie obrony Warszawy w 1939 r. Bronisław Stelmachowski zginął bez wieści w kampanii wrześniowej. Bolesław Pohorecki zginął w Katyniu w 1940 r. Roman Longchamps zamordowany został we Lwowie w 1941 r. wraz z grupą uczonych polskich. Maurycy Allerhand zamordowany został przez nacjonalistów ukraińskich we Lwowie w 1942 r. Szymon Rundstein zginął w Treblince wraz z całą rodziną, w 1942 r. Wacław Makowski, internowany w Rumunii, zmarł w 1942 r. Stanisław Sławski zginął w Dachau w 1943 r. Nie przeżyli też okupacji przedstawiciele starszego pokolenia: Włady-

rzy przeżyli, choć najczęściej już niemłodzi i mający za sobą wiele ciężkich przeżyć, z więzieniami, zesłaniami i wysiedleniami włącznie, przyłączyli się natychmiast do pracy nad odbudową polskiego wymiaru sprawiedliwości i zniszczonych warsztatów pracy naukowej⁷¹.

V

Lista członków Komisji (z zestawieniem ważniejszych zasług)

1. Dr Władysław ABRAHAM (1860 - 1941)

Profesor Uniwersytetu Lwowskiego, w Komisji od 19 lutego 1925 r. Pracował w sekcji prawa cywilnego i podkomisji prawa o stosunkach z pokrewieństwami i opieki. Życiorys por. J. Sawicki, *Władysław Abraham* („Kwart. Hist.”, t. LIII, 1939 - 1945, s. 403 - 413).

2. Dr Maurycy ALLERHAND (1868 - 1942)

Profesor Uniwersytetu Lwowskiego, w Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Pracował w wydziale cywilnym. Był referentem projektu prawa upadłościowego, autorem projektu ustawy o uznaniu za zmarłego. Pracował nad przepisami procedury cywilnej, był referentem podkomisji postępowania niespornego. Życiorys por. K. Koranyi, *Maurycy Allerhand* („Państwo i Prawo”, II, 1947, z. 1, s. 90 - 92).

3. Marian BIELEWICZ

Adwokat i notariusz w Gdańsku. W komisji od 22 sierpnia 1919 r., zrzekł się mandatu w 1921 r. Był członkiem wydziału cywilnego.

4. Dr Tadeusz BUJAK (1862 - 12 VI 1926)

Sędzia Sądu Najwyższego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był członkiem wydziału cywilnego, pracował nad rządowym projektem ustawy wodnej. Życiorys por. Polski Słownik Biograficzny, (dalej PSB) t. III, 1937, s. 108 - 109.

5. Dr Stanisław BUKOWIECKI (1867 - 1944)

Prezes Prokuratury Generalnej. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., członek Wydziału cywilnego; wiceprezydent, przewodniczący podkomisji ustroju są-

---

śław Abraham, Stanisław Bukowiecki, Michał Rostworowski, Eugeniusz Waśkowski, Ludwik Cichowicz, Jakub Glass. Ponadto: Aleksander Mogilnicki więziony był na Pawiaku i mimo prawie siedemdziesięciu lat, uczestniczył w powstaniu warszawskim. Zygmunt Nagórski jako major rezerwy brał udział w kampanii wrześniowej. Ludwik Domański więziony był przez gestapo w Warszawie.

⁷¹ Należy tu wymienić Adama Chelmońskiego, profesora Uniwersytetu Wrocławskiego; Tadeusza Dziurzyńskiego, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego; Jana Jakuba Litauera, profesora Uniwersytetu Warszawskiego; Aleksandra Mogilnickiego, profesora Uniwersytetu Warszawskiego; Kazimierza Przybyłowskiego, po wojnie profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego; Emila S. Rappaporta; Kamila Stefkę, profesora Uniwersytetu Wrocławskiego; Jana Wasilkowskiego, profesora Uniwersytetu Warszawskiego; Fryderyka Zolla, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- downictwa, przewodniczący podsekcji, potem podkomisji prawa rzeczowego. Zyciorys por. W. Bendetson, *Wspomnienie o śp. St. Bukowieckim* („Państwo i Prawo”, II, 1946, z. 2 s. 77-82); H. Świątkowski, *Z moich wspomnień o śp. St. Bukowieckim* („Demokratyczny Przegląd Prawniczy”, II, 1946, z. 8, s. 38-39).
6. Stanisław CAR (1882 - 18 VI 1938)
Minister sprawiedliwości. W Komisji od 1928 r. Członek sekcji postępowania cywilnego, współpracował przy projekcie kodeksu postępowania cywilnego, zastępował przewodniczącego podkomisji postępowania układowego.
  7. Adam CHELMOŃSKI (1890 - 1959)
Adwokat, profesor Uniwersytetu Wileńskiego, poseł, wiceminister sprawiedliwości, po wojnie profesor Uniwersytetu Wrocławskiego. W Komisji od 19 lutego 1925 r. Był członkiem sekcji prawa handlowego, potem zastępcą przewodniczącego podkomisji. Referował projekt ustawy o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością, współredagował projekt kodeksu handlowego.
  8. Ludwik CICHOWICZ (zm. 8 X 1940)
Adwokat i notariusz w Poznaniu. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był wiceprezydentem, członkiem wydziału cywilnego. W 1926 r. złożył mandat z powodu choroby.
  9. Dr Adolf CZERWIŃSKI (1852 - 24 VI 1937)
Emerytowany prezes Sądu Apelacyjnego we Lwowie. W Komisji od 1939 r. był członkiem sekcji prawa karnego. Zyciorys por. „Przegląd Prawa i Administracji”, t. LXII, 1937, s. 175-176.
  10. Kazimierz ĆWIKLIŃSKI (1850 - 1924)
Tajny radca sprawiedliwości, adwokat w Poznaniu. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., ale złożył mandat jeszcze w 1919 r. z powodu postępującej ślepoty. Zyciorys por. T. Czapla, *Ćwikliński Jan Kazimierz*, PSB, t. IV, 1938, s. 386.
  11. Dr Włodzimierz DBAŁOWSKI (1874 - 15 II 1939)
Sędzia Sądu Najwyższego. W Komisji od 1929 r., był członkiem sekcji postępowania cywilnego, zastępcą sekretarza generalnego, referentem projektu kodeksu postępowania cywilnego, zastępcą przewodniczącego podkomisji części ogólnej kodeksu cywilnego. Zyciorys por. „Gazeta Sądowa Warszawska”, t. LXVI, nr 8 z 20 II 1939, s. 101 oraz „Przegląd Prawa i Administracji”, t. LXIV, 1939, s. 103-104.
  12. Dr Aleksander DOLIŃSKI (1866 - 23 XII 1930)
Profesor Uniwersytetu Lwowskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału cywilnego, prezesem sekcji prawa handlowego. Referował projekty ustaw wekslowej, czekowej i o spółkach akcyjnych. Zyciorys por. S. Krzemicki, *Doliński Aleksander*, PSB, t. V, 1939-46, s. 285-286.
  13. Ludwik DOMAŃSKI (1878 - 2 X 1952)
Adwokat w Warszawie. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału cywilnego, współpracował przy projekcie kodeksu zobowiązań, był referentem podkomisji prawa o zobowiązaniach. Zyciorys por. „Tygodnik Powszechny”, 1952, nr 44.
  14. Jarogniew DRWĘSKI (1875 - 14 IX 1921)
Adwokat i prezydent m. Poznania. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału cywilnego. Zyciorys por. Z. Zaleski, *Drwęski Jarogniew*, PSB, t. V, 1939-1946, s. 405.

15. **Dr Tadeusz DZIURZYŃSKI (1879 - 8 XI 1962)**
Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był członkiem wydziału cywilnego, referentem projektu kodeksu handlowego, referentem podkomisji prawa handlowego. Por. nekrolog p. S. Grzybowski, „Państwo i Prawo”, 1963, z. 3 s. 532.
16. **Henryk ETTINGER (1858 - 14 VI 1929)**
Adwokat w Warszawie, przewodniczący komisji prawa karnego przy Departamencie Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału karnego, autorem uwag do projektu procedury karnej. Por. informacje w życiorysie syna, Mieczysława Ettingera (PSB, t. VI, 1948, s. 315).
17. **Franciszek FALKIEWICZ**
Sędzia Sądu Najwyższego. W Komisji od schyłku 1924 r., zrzekł się mandatu w 1930 r. Był członkiem sekcji prawa karnego.
18. **Franciszek Ksawery FIERICH (1860 - 8 IX 1928)**
Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był prezydentem Komisji, członkiem wydziału cywilnego, prezesem sekcji procedury cywilnej, referentem projektu kodeksu postępowania cywilnego. Życiorys por. J. Gwiazdomorski, *Fierich Franciszek Ksawery*, PSB t. VI, 1948, s. 436 - 437.
19. **Jakub GLASS (1864 - 22 V 1942)**
Prokurator Sądu Najwyższego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału cywilnego, referentem projektu prawa o notariacie i referentem podkomisji prawa rzeczowego, współpracował przy projekcie prawa hipotecznego. Życiorys por. J. Szeruda, *Glass Jakub*, PSB, t. VIII, 1959 - 1960, s. 34 - 35.
20. **Dr Stanisław GOŁĄB (1878 - 29 III 1939)**
Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, pracownik Prokuratury Generalnej. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był sekretarzem sekcji prawa cywilnego, referentem projektu kodeksu postępowania cywilnego, referentem podkomisji prawa o stosunkach z pokrewieństwa i opieki; współpracował przy prawie rodzinnym. Życiorys por. S. Grzybowski, *Gołąb Stanisław*, PSB, t. VIII, 1959 - 1960, s. 242 - 243.
21. **Dr Antoni GÓRSKI (1862 - 24 II 1928)**
Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego i Wolnej Wszechnicy. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału cywilnego, referentem projektu ustawy wekslowej, ustawy czekowej, prawa o domach składowych. Życiorys por. PSB, t. VIII, 1959 - 1960, s. 435 - 437.
22. **Bronisław HEŁCZYŃSKI (1890 - ?)**
Radca prawny w Prezydium Rady Ministrów, prezes Najwyższego Trybunału Administracyjnego. W Komisji od 1928 r. Był członkiem sekcji prawa handlowego, referentem projektu kodeksu handlowego.
23. **Dr Władysław HOLEWIŃSKI (1834 - 10 X 1919)**
Były profesor Szkoły Głównej, pracownik Prokuratury Generalnej. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., ale pracy podjąć już nie zdążył. Życiorys por. J. Litwin, *Holewiński Władysław* (PSB, t. IX, 1960 - 1961, s. 582 - 583).
24. **Aleksander JACKOWSKI (1868 - 9 III 1949)**
Profesor Wyższej Szkoły Handlowej i adwokat w Warszawie. W Komisji od 1927 r., był członkiem sekcji prawa handlowego, referentem projektu prawa upadłościowego. Życiorys por. PSB, t. X, 1962 - 1964, s. 274 - 275.

25. **Janusz JAMONTT (1875 - 29 IV 1951)**
Sędzia Sądu Najwyższego, profesor Wolnej Wszechnicy, po wojnie Uniwersytetu Łódzkiego. W Komisji od 1931 r., był członkiem sekcji prawa karnego i współpracował przy projekcie ustawy o sądach powszechnych. Życiorys opr. przez P. Pruszyńskiego, por. Teki biograficzne Polskiego Słownika Biograficznego.
26. **Dr Władysław L. JAWORSKI (1865 - 14 VII 1930)**
Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był członkiem wydziału cywilnego, prezesem sekcji prawa cywilnego, autorem jednego z projektów majątkowego prawa małżeńskiego i prawa opiekuńczego. Życiorys por. J. Buszko, *Jaworski Władysław Leopold* (PSB, t. XI, 1964, s. 115 - 118).
27. **Zygmunt JUNDZIŁŁ (1880 - ok. 1950)**
Senator, adwokat w Wilnie. W Komisji od 1932 r., był członkiem podsekcji prawa cywilnego.
28. **Juliusz KJAŁUŻNIACKI (zm. 16 XI 1928)**
Sędzia sądu rozjemczego w Bytomiu. W Komisji od 1925 r., był członkiem sekcji prawa karnego.
29. **Henryk KONIC (1860 - 10 V 1934)**
Adwokat w Warszawie. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był prezesem wydziału cywilnego, przewodniczącym podkomisji redakcyjnej, autorem projektu o spadkobranii beztestamentowym; zastępcą przewodniczącego podkomisji prawa majątkowego małżeńskiego; przewodniczącym podkomisji prawa o stosunkach z pokrewieństwa i opieki; przewodniczącym podkomisji prawa o zobowiązaniach; referentem podkomisji prawa spadkowego; przewodniczącym podkomisji części ogólnej kodeksu cywilnego. Życiorys por. Z. Landau, PSB, t. XIII, 1968, s. 503 - 506.
30. **Dr Ignacy KOSCHEMBAHR-ŁYSKOWSKI (1864 - 10 I 1945)**
Profesor Uniwersytetu Warszawskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był wiceprezesem sekcji prawa cywilnego, autorem jednego z projektów prawa o zobowiązaniach, referentem podkomisji części ogólnej kodeksu cywilnego, przewodniczącym podsekcji prawa rodzinnego. Życiorys por. K. Bukowska, PSB, t. XVIII, 1973, s. 605 - 606.
31. **Dr Edmund KRZYMUSKI (1851 - 6 VIII 1923)**
Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. W Komisji od 22 VIII 1919 r. Był wiceprezesem wydziału karnego, prezesem sekcji postępowania karnego, referentem projektu kodeksu postępowania karnego, autorem projektu przepisów karnych dla ochrony prawa autorskiego. Życiorys por. W. Wolter, PSB, t. XV, 1970, s. 558 - 559.
32. **Marek KURATOW-KURATOWSKI (1857 - 20 III 1927)**
Adwokat w Warszawie. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału cywilnego, referentem projektów ustaw wekslowej i czekowej. Życiorys por. E. Muszański, PSB, t. XVI, 1971, s. 219 - 220.
33. **Jan Jakub LITAUER (1873 - 1949)**
Adwokat, sędzia Sądu Najwyższego, profesor Wolnej Wszechnicy. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był wiceprezesem, potem prezesem sekcji procedury cywilnej; referentem projektu ustawy o prawie autorskim; projektu kodeksu postępowania cywilnego; projektu prawa o ustroju adwokatury; przewodniczącym podkomisji: postępowania niespornego, układowego, upadłościowego; podkomisji notarialnej. Życiorys por. K. Stefko, *Wspomnienie*

o śp. *Jakubie Litauerze*, „Państwo i Prawo”, IV, 1949, z. 5, s. 60; E. Muszalski, PSB, t. XVII, 1972, s. 482 - 483.

34. Dr Roman LONGCHAMPS de BERIER (1883 - 4 VII 1941)

Profesor Uniwersytetu Lwowskiego. W Komisji od 1925 r. Był członkiem sekcji prawa handlowego, referentem kodeksu zobowiązań i projektu przepisów wprowadzających kodeks zobowiązań, referentem podkomisji prawa o zobowiązaniach. Życiorys por. K. Przybyłowski, PSB, t. XVII, 1972, s. 543 - 544 oraz tenże, „Państwo i Prawo”, 1947, z. 5 - 6, s. 64 - 68.

35. Dr Karol LUTOSTAŃSKI (1880 - 1 X 1939)

Profesor Uniwersytetu Warszawskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był zastępcą sekretarza generalnego, sekretarzem wydziału cywilnego, a od 12 grudnia 1933 r. — wiceprezydentem Komisji. Był też referentem projektu prawa małżeńskiego osobowego, projektu ustawy o aktach stanu cywilnego, podkomisji prawa o stosunkach z pokrewieństwa i opieki. Życiorys por. E. Muszalski, PSB, t. XVIII, 1973, s. 159 - 160.

36. Dr Juliusz MAKAREWICZ (1872 - 20 IV 1955)

Profesor Uniwersytetu Lwowskiego, senator. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był wiceprezydentem wydziału karnego, prezesem sekcji prawa karnego materialnego, referentem projektu kodeksu karnego. Po wojnie pozostał na Uniwersytecie Lwowskim. Życiorys por. A. Zoll, PSB, t. XIX, 1974, s. 211 - 213.

37. Wacław MAKOWSKI (1880 - 28 XII 1942)

Profesor Uniwersytetu Warszawskiego, minister sprawiedliwości, wicemarszałek i marszałek sejmu. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był wiceprezesem sekcji prawa karnego, referentem projektu kodeksu karnego. Życiorys por. A. Ajnenkiel, PSB, t. XIX, 1974, s. 252 - 254.

38. Dr Wiktoryn MAŃKOWSKI (zm. 28 XII 1928)

Wiceprezes Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, w Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był członkiem Wydziału cywilnego, referentem projektu kodeksu postępowania cywilnego. Nekrolog por. „Gazeta Poznańska i Pomorska”, 1928, nr 232.

39. Dr Zygmunt MAREK (1872 - 8 XI 1931)

Adwokat w Krakowie, poseł na sejm. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału karnego. Życiorys por. J. Zawistowski, PSB, t. XIX, 1974, s. 627 - 631.

40. Dr Walenty MIKLASZEWSKI (1839 - 30 I 1924)

Profesor Szkoły Głównej i Uniwersytetu Warszawskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919. Był członkiem wydziału karnego, przewodniczącym sekcji postępowania karnego, autorem uwag do projektu kodeksu postępowania karnego. Życiorys por. W. Sobociński, PSB, t. XXI, 1976, s. 66 - 68.

41. Wacław MISZEWSKI (1874 - 8 X 1947)

Sędzia Sądu Najwyższego, zastępca profesora Uniwersytetu Warszawskiego. W Komisji od 1929 r. Był członkiem sekcji postępowania cywilnego, referentem projektu kodeksu postępowania cywilnego, autorem projektu przepisów o kosztach sądowych, zastępcą przewodniczącego podkomisji prawa spadkowego, referentem podkomisji prawa o notariacie. Życiorys por. E. Muszalski, PSB, t. XXI, s. 374.

42. Dr Aleksander MOGILNICKI (1875 - 1 IX 1956)

Profesor Uniwersytetu Warszawskiego i Wolnej Wszechnicy, sędzia Sądu Najwyższego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był sekretarzem prezydium, członkiem wydziału karnego, wiceprezesem sekcji postępowania karnego.

- Referował projekty: ustawy o sądach dla nieletnich, o sądach powszechnych, kodeksu postępowania karnego. Współpracował przy projekcie kodeksu karnego. Życiorys por. W. Szczygielski, PSB, t. XXI, 1976, s. 559 - 562.
43. **Jan MROZOWSKI (1864 - 16 V 1937)**
Sędzia Sądu Najwyższego, w Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był członkiem wydziału cywilnego, pracował w podkomisji prawa morskiego i rzeczowego. Życiorys por. Z. Landau, PSB, t. XXII, 1977, s. 214 - 216.
44. **Zygmunt NAGÓRSKI (1884 - 20 I 1973 w USA)**
Adwokat w Warszawie, w Komisji od 1924 r. Był członkiem sekcji prawa cywilnego, zastępcą przewodniczącego podkomisji prawa rzeczowego, przewodniczącym podkomisji prawa spadkowego. Życiorys. por. E. Muszański, PSB, t. XXII, 1977, s. 450 - 452.
45. **Franciszek NOWODWORSKI (1859 - 3 VIII 1924)**
Prezes Sądu Najwyższego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był prezesem wydziału karnego, wiceprezesem sekcji postępowania karnego, autorem uwag do projektu kodeksu postępowania karnego. Życiorys por. Z. Landau, PSB, t. XXIII, 1978, s. 362 - 364.
46. **Dr Juliusz NOWOTNY (1876 - 6 XII 1953)**
Adwokat, profesor Uniwersytetu Lwowskiego, po wojnie pracownik Uniwersytetu Jagiellońskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału karnego. Życiorys por. K. Lewicki, PSB, t. XXIII, 1978, s. 396 - 397.
47. **Alfons PARCZEWSKI (1849 - 24 IV 1933)**
Adwokat, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, potem Uniwersytetu Wileńskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału cywilnego.
48. **Dr Leon PETRAŻYCKI (1867 - 15 V 1931)**
Profesor Uniwersytetu Petersburskiego, potem Uniwersytetu Warszawskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału cywilnego. Życiorys por. M. Ossowska, *Norma prawna i normy moralne u L. Petrażyckiego*, Warszawa 1959.
49. **Bolesław Norbert POHORECKI (1878 - 1940)**
Prezes Izby Cywilnej Sądu Najwyższego. W Komisji od 1932 r., pracował w podsekcji prawa cywilnego. Od 12 października 1932 r. był prezydentem Komisji. Przewodniczył podkomisji prawa majątkowego małżeńskiego. Życiorys por. E. S. Rappaport, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy”, nr 1, z 1946 r., s. 45.
50. **Dr Witold PRADZYŃSKI**
Profesor Uniwersytetu Poznańskiego, prezes poznańskiego oddziału Prokuratury Generalnej. W Komisji od 1919 r. (na miejsce W. Holewińskiego). Był członkiem wydziału karnego, sekretarzem sekcji prawa karnego.
51. **Dr Kazimierz PRZYBYŁOWSKI (ur. 1900)**
Profesor Uniwersytetu Lwowskiego, po wojnie Uniwersytetu Jagiellońskiego. W Komisji od 1932 r. Był członkiem podsekcji, potem podkomisji prawa spadkowego, referentem projektu prawa spadkowego.
52. **Dr Emil Stanisław RAPPAPORT (1877 - 10 VIII 1965)**
Sędzia Sądu Najwyższego, profesor Wolnej Wszechnicy. W Komisji od 1919 r. na miejsce K. Cwiklińskiego. Był sekretarzem generalnym administracyjnym, sekretarzem wydziału karnego, potem sekcji prawa karnego, referentem projektu prawa o wykroczeniach.
53. **Dr Michał ROSTWOROWSKI (1864 - 1940)**
Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, w Komisji od 1919 r., na miejsce

S. Rundsteina. Był członkiem wydziału cywilnego, referentem projektu ustaw o prawie prywatnym międzydzielnicowym i międzynarodowym.

54. **Dr Szymon RUNDSTEIN (1876 - 1942 w Treblince)**
Adwokat, naczelnik wydziału w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Powołany do Komisji 22 sierpnia 1919 r., w tymże roku zrzekł się tej funkcji. Zyciorys por. L. Babiński, „Państwo i Prawo”, II, 1947, z. 10, s. 32 oraz nekrolog w „Demokratycznym Przeglądzie Prawniczym”, nr 3-4 z 1946 r., s. 90.
55. **Zygmunt RYMOWICZ (1865 - 8 II 1939)**
Sędzia Sądu Najwyższego. W Komisji od 1920 r., na miejsce J. Sławskiego. Był członkiem wydziału karnego, sekretarzem sekcji postępowania karnego, referentem projektu ustawy o sądach dla nieletnich, projektu kodeksu postępowania karnego, projektu przepisów o kosztach sądowych. Był też zastępcą przewodniczącego podkomisji notarialnej. Nekrolog por. „Gazeta Sądowa Warszawska”, LXVI, nr 9 z 27 II 1939, s. 130 - 131.
56. **Dr Zygmunt SEYDA (1876 - 25 I 1925)**
Szef wydziału sprawiedliwości, potem wiceminister b. dzielnicy pruskiej, poseł na sejm. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału karnego.
57. **Dr Józef SKĄPSKI (1868 - 29 V 1950)**
Adwokat w Krakowie. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału cywilnego, referentem projektu prawa o postępowaniu układowym, pracował nad przepisami procedury cywilnej.
58. **Dr Jan SŁAWSKI**
Adwokat, wykładowca Uniwersytetu Poznańskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału cywilnego, sekretarzem sekcji prawa handlowego. Zrzekł się mandatu w 1920 r.
59. **Dr Stanisław SŁAWSKI (1881 - III 1943)**
Adwokat, wykładowca Uniwersytetu Poznańskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był sekretarzem sekcji procedury cywilnej. Zrzekł się mandatu w 1920 r., mianowany ponownie członkiem Komisji w 1932 r., pracował nad projektem ustawy o postępowaniu egzekucyjnym. Por. B. Olszewicz, *Lista strat kultury polskiej* (I IX 1939 - I III 1946), Warszawa 1947, s. 251.
60. **Dr Kamil STEFKO (1876 - 17 II 1966)**
Profesor Uniwersytetu Lwowskiego, po wojnie Uniwersytetu Wrocławskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału cywilnego, referentem projektu ustawy o sądowym postępowaniu egzekucyjnym, projektu ustawy o sądach powszechnych, zastępcą przewodniczącego podkomisji postępowania upadłościowego.
61. **Bronisław STELMACHOWSKI (1883 — zamordowany w 1940 r. przez Niemców)**
Sędzia Sądu Najwyższego, profesor Uniwersytetu Poznańskiego. Do Komisji powołany w 1929 r., był członkiem sekcji postępowania cywilnego, referentem projektu prawa o postępowaniu układowym.
62. **Józef SUŁKOWSKI (1892 - 1968)**
Profesor Uniwersytetu Poznańskiego, po wojnie pracownik PAN. Do Komisji powołany w 1927 r., był członkiem sekcji prawa handlowego, referentem projektu znowelizowanego prawa czekowego, kodeksu handlowego; pracował nad projektem prawa morskiego.
63. **Stanisław ŚLIWIŃSKI (1887 - 25 VIII 1959)**
Sędzia Sądu Najwyższego, profesor Uniwersytetu Warszawskiego. W Komisji

od 1924 r., był członkiem sekcji prawa karnego, referentem projektu ustawy wprowadzającej kodeks karny. Pracował też nad projektem prawa o wykroczeniach.

64. Dr Ernest TILL (1846 - 21 III 1926)

Profesor Uniwersytetu Lwowskiego. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., zajmował stanowisko wiceprezydenta, pracował w wydziale cywilnym. Był autorem projektu przepisów o wynagrodzeniu szkody, projektu części ogólnej kodeksu zobowiązań.

65. Dr Jerzy TRAMMER (1876 - 18 V 1936)

Adwokat w Krakowie. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r., był członkiem wydziału cywilnego. Pracował nad przepisami procedury cywilnej, był autorem kwestionariusza w przedmiocie postępowania upadłościowego. Nekrolog por. „Głos Adwokatów”, Kraków 1936, z. 8, s. 225 - 227.

66. Dr Jan WASILKOWSKI (1898 - 14 VII 1977)

Profesor Uniwersytetu Warszawskiego. W Komisji od 25 lipca 1933 r., zajmował się prawem cywilnym.

67. Eugeniusz WAŚKOWSKI (1866 - 29 V 1942)

Profesor Uniwersytetu Wileńskiego. W Komisji od 1928 r., był członkiem sekcji postępowania cywilnego, referentem podkomisji postępowania niespornego.

68. Dr Stanisław WRÓBLEWSKI (1868 - 17 XII 1938)

Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, prezes Najwyższej Izby Kontroli. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był członkiem wydziału cywilnego, wiceprezesem, potem prezesem sekcji prawa handlowego, referentem projektu znowelizowanego prawa wekslowego, autorem uwag do projektu prawa autorskiego, referentem projektu prawa ubezpieczeniowego; przewodniczył podkomisjom: części ogólnej kodeksu cywilnego, prawa spadkowego i prawa handlowego. Życiorys por. R. Longchamps, „Przegląd Prawa i Administracji”, t. LXIV, 1939, s. 102; J. Gwiazdomorski, *Konstrukcja w nauce prawa cywilnego i prawa rzymskiego*. Stanisław Wróblewski (Studia z dziejów Wydziału Prawa UJ, Kraków 1964).

69. Dr Fryderyk ZOLL (1865 - 23 III 1948)

Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, prezes Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie. W Komisji od 22 sierpnia 1919 r. Był wiceprezesem wydziału cywilnego, referentem projektów ustaw: o prawie prywatnym międzynarodowym i międzydzielnicowym, o prawie autorskim, o ochronie przyrody, o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych, o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji; współpracował przy projekcie prawa rzeczowego. Życiorys por. A. Vetulani, *Śp. Fryderyk Zoll*, „Państwo i Prawo” III, 1948, z. 5 - 6, s. 86 - 89.

STANISŁAW GRODZISKI (Kraków)

COMMISSION DE CODIFICATION DE LA RÉPUBLIQUE DE POLOGNE

Résumé

Cet ouvrage, qui est sacrifié à l'histoire de la Commission de codification agissante dans les années 1919 - 1939, comprend la spécification de son acquis et l'ensemble des personnes qui y faisaient partie.

Lorsque la Pologne reconquit l'indépendance en 1918, quatre grands systèmes juridiques étaient en vigueur sur son territoire; le prussien, l'autrichien et le russe furent hérités des Etats envahissants et le quatrième, le français, provenait du Duché de Varsovie. Rien d'étonnant alors, que la codification du droit devint une de plus importantes tâches de l'Etat restitué.

C'était une tâche bien difficile. Il ne saurait être question de rétablir la vigueur d'ancien droit judiciaire polonais qui n'était pas codifié. On ne consentait pas, non plus à adopter comme base des travaux de codification, un des systèmes juridiques étrangers. On a fait cependant l'effort de construire le système polonais depuis le fondement, tirant profit des traditions nationales ainsi que des expériences locales des régions particulières, basées sur la pratique de l'administration de la justice et enrichies par les plus récentes réalisations des sciences juridiques.

La diète législative ne pouvait pas entreprendre un aussi grand travail, exigeant les plus hautes qualifications professionnelles. Donc il appela par l'arrêté du 3 juin 1919 la Commission de codification. C'était une institution temporaire, dotée de larges autorisations, qui devait préparer des projets de la législation uniforme dans le domaine du droit civil et pénal. Elle était composée des représentants de la science et de la pratique en nombre d'environ 40 personnes. La structure intérieure de la Commission établie par le premier règlement, était ensuite soumise aux changements. Ils résultaient des tendances de passer du système des travaux d'ensemble, dans les groupes de plusieurs personnes, aux travaux individuels avec la participation d'un rapporteur et d'un corapporteur pour chaque projet.

La commission fut devant le dilemme: mener les travaux lentement et progressivement en vue d'obtenir les résultats sur le plus haut niveau, ou retirer le droit d'annexion en le remplaçant par le droit polonais, même s'il le faudrait ensuite changer et améliorer. On accepta la première conception ce qui causa, qu'au commencement de la guerre en 1939 la mission de la Commission de codification n'était pas encore terminée; néanmoins ses réalisations essentielles étaient au niveau le plus haut. Parmi les plus importants résultats il faut compter: code des obligations, code de commerce et code pénal. En somme on élaborait 25 projets de lois transmises au ministère de la justice et ensuite à la diète, en vue de la réalisation postérieure; 7 projets dont le gouvernement tira directement profit; enfin les travaux presque terminés sur le code civil; ces derniers projets furent mis à profit immédiatement après la deuxième guerre mondiale. Le rôle de la Commission de codification en tant qu'institution qui inspirait des recherches et grâce à cela contribuait au développement des sciences juridiques était considérable.

